

Nr 206.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1938/39 till en nämnd för granskning av läroböcker; given Stockholms slott den 3 mars 1938.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Arthur Engberg.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 3 mars 1938.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, ENGBERG, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Engberg, anför härafter: Under punkten 131 i 1938 års åttonde huvudtitel har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, till nämnden för granskning av läroböcker för budgetåret 1938/39 beräkna ett anslag av 15 000 kronor.

Sedan ärendet numera är färdigberett, anmäler jag det ånyo för Kungl. Maj:t.

1. Ärendets behandling vid 1936 års riksdag m. m.

I propositionen nr 143/1936 föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att till granskning av läroböcker för budgetåret 1936/37 anvisa ett anslag av 15 000 kronor. Förslaget grundade sig på ett av särskilda sakkunniga den 20 september 1935 avgivet betänkande i ämnet (statens offentliga utredningar 1935: 45), varöver yttranden avgivits av ett stort antal myndigheter och sammanslutningar, bland annat av skolöverstyrelsen och statskontoret.

De bestämmelser, som vid tiden för propositionens avlåtande funnos meddelade i fråga om sättet för antagande av lärobok till användning vid vederbörande läroanstalter, kunna sammanfattas sålunda, att i fråga om de högre skolorna skolöverstyrelsen och i fråga om folk- och fortsättningskolorna statens vederbörande folkskolinspektör på förslag av vederbörande bestämde om antagande av läroböcker.

De av de sakkunniga framlagda förslagen inneburo dels ändrade föreskrifter i fråga om sättet för antagande av läroböcker och omarbetade upplagor av sådana, dels ock bestämmelser rörande granskning av läroböcker.

I omförmälda *proposition* upptogs till mer ingående behandling endast den sistnämnda frågan om granskning av läroböcker. I propositionen anförde jag, att jag senare torde bliva i tillfälle att för Kungl. Maj:t anmäla spørgsmålet om antagning av lärobok, i vilket avseende jag icke hade för avsikt att ifrågasätta sådana ändringar i gällande bestämmelser, som för sitt genomförande krävde riksdagens medverkan.

Vad först angick spørgsmålet, *huruvida läroboksgranskningen borde ytterligare centraliseras*, erinrades i propositionen, att en central granskning av läroböcker för närvarande ägde rum blott för de högre läroanstalternas del samt att denna granskning hittills i regel endast avsett ny lärobok; allenast för de högre skolorna och i mindre utsträckning torde nya, omarbetade upplagor hava kontrollerats.

De sakkunniga hade förordat, att granskningen skulle bliva central även för folkskolan, att kristendomsböcker, för vilka förut en särskild granskningsform varit anordnad, skulle väsentligen likställas med övriga läroböcker, att textböcker i moderna språk skulle bliva föremål för viss central kontroll, att granskningen skulle regelmässigt omfatta även nya, omarbetade upplagor, att den också skulle avse utgallring av föräldrade eller annars olämpliga läroböcker, och att officiella läroboksförteckningar skulle upprättas för att läggas till grund för antagning av böcker vid skolorna.

För egen del förklarade jag mig i propositionen anse, att åtgärder borde vidtagas för att få en dylik central granskning till stånd. För folkskolans del skulle detta innebära det framsteget, att denna kontroll, som för närvarande vore splittrad på 52 inspektionsområden och som åvilat folkskolinspektörerna jämte mångfaldiga administrativa uppgifter av annan art, hädanefter skulle utövas av en särskild, kompetent central instans. Men också för den högre skolan, där läroboksbeståndet vore i hög grad specialiserat efter olika undervisningslinjer, skulle möjlighet beredas att överblicka

detsamma genom de läroboksförteckningar, som skulle angiva gransknings resultat.

Med avseende på *läroboksgranskningens syftemål* anförde jag bland annat, att utfärdandet av officiella läroboksförteckningar möjliggjorde en översiktlig kontroll av läroboksbeståndet och skapade grundvalen för ett ändamålsenligt urval av böcker i och för skolbruk. Då förhandenvarande officiella läroboksförteckningar med vederbörliga prisuppgifter i och för sig torde utgöra en mycket verksam drivkraft till ett förbilligande av lärobokspriserna, borde redan ur denna synpunkt anordnandet av en effektiv läroboksgranskning kraftigt förordas. Ett utfärdande av dylika förteckningar innebure ett fixerande av det läroboksbestånd, som ansåges bära godkännas för skolbruk, och utövade alltså en viss konserverande inverkan på läroboksbeståndet. Den genom expertis skärpta granskningen av nya böcker torde medföra, att benägenheten att utgiva dylika i motsvarande mån torde minska. Restriktioner borde förvisso skapas mot de aktuella missförhållandena på läroboksområdet. De borde dock icke sträcka sig så långt, att därmed förutsättningarna upphävdes för en ändamålsenlig förnyelse av vår lärobokslitteratur i jämbredd med kunskapsstoffets utökning och omvandling och med den pedagogiska utvecklingen. De förteckningar, som skulle bilda utgångspunkten för läroboksurvalet vid skolorna, borde därför upprättas på objektiva, i varje särskilt fall tillämpade grunder. Som dylika grunder angav jag bland annat, att läroboken borde vara ny, d. v. s. icke till väsentliga delar vara en reproduktion av en redan förefintlig bok, att den borde bära en självständig, vederhäftig pedagogisk prägel och att den i huvudsak motsvarade ett i en undervisningsplan ingående, bestämt pedagogiskt ändamål. Jag anförde vidare, att de läroböcker av vederhäftig läggning, som befunnas i vissa väsentliga avseenden utgöra värdefulla pedagogiska bidrag, men som ur vissa synpunkter syntes föranleda vägande invändningar, borde å förteckningarna uppföras under rubriken »till prövning». Det vore den antagande myndighetens uppgift att härvid pröva, vid vilken eller vilka skolor en dylik bok finge brukas, och tillse, att den användes under den tid, som angäves av den kurs, boken innefattade.

Beträffande frågan om vem som borde äga göra framställning om granskning av en bok och huruvida sådan framställning regelbundet borde föranleda, att expertis anlätades för att bedöma bokens lämplighet för skoländamål, hade skolöverstyrelsen framhållit, att i stället för att den nu beträffande de högre skolorna förekommande läroboksgranskningen verkställdes endast i samband med behandlingen av förslag om böckernas införande vid skolorna, skulle den av granskningsnämnden utförda granskningen vara en *förhandsgranskning*. Granskningen i denna nya form måste beräknas erhålla så väsentligt ökad omfattning, att den svårligen skulle kunna handhavas av överstyrelsen.

Det vore då, yttrade överstyrelsen, av betydelse att undersöka, vilka skälen vore för införande av förhandsgranskningen. Dessa syntes vara i huvudsak två. Dels hade det befunnits önskvärt att skapa möjlighet för en granskning av läroböcker i korrektur, dels krävde kontrollen över de nya upplagorna en förhandsprocedur. De sakkunniga hade menat, att korrekturgranskningen skulle vidga möjligheterna för det pedagogiska initiativet att komma till sin rätt inom läroboksproduktionen. Genom densamma skulle också den fria konkurrensen på området befrämjas. Överstyrelsen kunde icke finna dessa skäl äga sådan tyngd, att de motvägde förhandsgranskningens

gens olägenheter, vilka överstyrelsen funne betydande. Däremot vore överstyrelsen ense med de sakkunniga därom, att kontrollen över nya upplagor krävde en granskning, redan innan de ifrågasatta förändringarna av de gamla upplagorna slutligt bestämdes. Men en dylik jämförande granskning, anordnad ungefär så som de sakkunniga föreslagit, torde icke behöva bliva mera omfattande än att den borde kunna verkställas av överstyrelsen med biträde av experter. Vidare har överstyrelsen anfört, att en tungt vägande invändning mot den föreslagna anordningen för läroböckernas granskning gällde de kostnader, vilka bleve förbundna med densamma. Det kunde nämligen med rätt stor säkerhet förutses, att granskningsnämndens verksamhet skulle komma att erhålla en betydande och så småningom växande omfattning. Varje förlag eller författare, som utgivit eller ämnade utgiva en lärobok, helt eller delvis avsedd för skolbruk, skulle äga rätt att begära bokens granskning. Det vore att märka, att den granskning, som här ifrågasattes, skulle verkställas oberoende av om boken föreslagits till införande vid någon läroanstalt. Detta vore en nödvändig följd därav, att granskningen skulle kunna verkställas, även innan boken färdigtryckts och utgivits. Utan tvivel skulle denna anordning komma att medföra, att granskningsarbetet bleve väsentligt mera omfattande än vad som med ledning av antalet av de vid skolorna nu använda läroböckerna kunde beräknas. Även i de fall, då utsikterna för godkännande vore skäligen små, torde vederbörande förläggare säkerligen icke underlåta att begära den kostnadsfria granskningen. Sammanfattningsvis har överstyrelsen anfört, att — då vinsterna av förhandsgranskningen icke torde bliva av större betydelse, varemot den med säkerhet skulle medföra bestämda olägenheter och ökade kostnader — överstyrelsen ansåge sig böra avstyrka införandet av förhandsgranskning.

För egen del framhöll jag, att det framstod som självfallet, att den centrala granskande myndigheten ägde en sådan pedagogisk kompetens, att den vore i stånd att preliminärt underkänna undervisningsmaterial av uppenbart olämplig beskaffenhet. Beträffande initiativet anförde jag, att densamma icke borde vara förbehållet skolmyndigheterna, utan att det borde finnas en öppen möjlighet jämväl för författare, vetenskapsmän och eljest intresserade att påkalla uppmärksamhet för sina bidrag till lärobokslitteraturen, givetvis under förbehåll att deras arbeten väsentligen hölle provet enligt de grunder, som i statsrådsprotokollet angivits. Beträffande frågan, huruvida lärobok, vars granskning påkallades, borde företes i manuskript, korrektur eller färdigställt skick anförde jag, att å ena sidan kunde, om granskning i korrektur eller färdigställt skick förutsattes, detta verka hämmande på läroboksproduktionen och fördyrande på lärobokspriserna. Å andra sidan medförde en granskning i manuskript en avsevärd arbetsbelastning för den granskande myndigheten. Det vore icke lätt att avgöra, vilken väg, som vore den ur olika synpunkter bästa, och något definitivt ståndpunkttagande i denna fråga torde i detta sammanhang icke vara erforderligt. De skäl, som anförts till stöd för att läroböckerna borde företes i färdigställt skick, syntes dock väga tyngst. En granskning i manuskript eller korrektur såsom en undantagsföreteelse, betingad av särskilda förhållanden, torde dock icke böra helt uteslutas.

Enligt de sakkunniga skulle granskningen verkställas av *en särskild granskningsnämnd*, beträffande vars sammansättning de sakkunniga framlade följande förslag:

Granskningsnämnden skulle bestå av fem medlemmar. Fyra av dessa

jämte suppleanter, förslagsvis tre stycken, skulle utses av Kungl. Maj:t för en tid av fyra år, varvid en medlem skulle förordnas att tillika vara nämndens ordförande. Såsom femte medlem av nämnden skulle, allteftersom nämnden handlade läroboksärenden av olika beskaffenhet, inträda en ledamot av skolöverstyrelsen, vilken överstyrelsen därtill förordnade. De medlemmar, som tillsattes av Kungl. Maj:t, skulle utses enligt sådana grunder, att ordföranden företrädde det allmänna och offentliga intresse, som vore förenat med läroboksfrågan, medan de övriga tre medlemmarna vore aktivt verksamma pedagoger, vilka kunde anses företräda gymnasiet, mellan-skolan och folkskolan. Då nämnden tillsattes, skulle två av dess skolrepresentanter utses för två år. En sekreterare skulle anställas hos nämnden och förordnas för en tid av ett år. Nämnden skulle förfoga över experter (speciellt sakkunniga), som efter förslag av nämnden utsåges av Kungl. Maj:t. Experterna vore dels en sakkunnig rörande tryckeri- och förlagsärenden, dels ämnesexperter. I fråga om godkännande av en lärobok skulle anlitas en eller två experter, allt efter tillgången på expertis inom nämnden. För övrigt skulle experter anlitas enligt nämndens omprövning. För granskning av kristendomsböcker, vilka för övrigt skulle granskas i enahanda ordning som andra läroböcker, borde dock, förutom de två av Kungl. Maj:t utsedda ämnesexperterna, vilka finge antagas komma att representera såväl pedagogisk som teologisk sakkunskap, finnas en sakkunnig prästman, representerande de ifrågakommande rent kyrkliga intressena. Denne skulle lämpligen för viss tid utses av ärkebiskopen att såsom expert biträda nämnden vid ifrågavarande granskningsarbete.

Enligt skolöverstyrelsens förslag skulle — under förutsättning av att officiella, av Kungl. Maj:t utfärdade läroboksförteckningar föreläge — överstyrelsen verkställa granskning av nya läroböcker. För den högre skolan skulle detta på samma sätt som hittills ske i direkt samband med antagningen av läroböcker och på förslag av ämneskonferenserna. För den lägre skolan skulle granskningen verkställas på särskild framställning av vederbörande lokala skolmyndighet, närhelst ny lärobok föreslagits till antagande inom ett folkskoledistrikt. Nya omarbetade upplagor skulle godkännas av överstyrelsen enligt samma procedur som de sakkunniga förordat. Vid slutet av varje år skulle vederbörande skolmyndigheter delgivas uppgifter rörande godkännande av nya läroböcker och nya, omarbetade upplagor av läroböcker. Granskningen skulle i varje särskilt fall ske med anlitan av två experter. Då överstyrelsen avslagit framställning om godkännande av lärobok, skulle skälen därför angivas i expeditionen till vederbörande skolmyndighet. Besvär över överstyrelsens beslut skulle i vanlig ordning ingivas till Kungl. Maj:t. Utgallring av läroböcker skulle ske vart femte år genom en på angivet sätt anordnad, särskild granskningsnämnd, varefter Kungl. Maj:t skulle fastställa och utfärda läroboksförteckningar, innefattande det godkända läroboksbeståndet.

För egen del förordade jag förslaget, att en särskild granskningsnämnd borde handhava samtliga nu berörda uppgifter.

Statsutskottet anförde i utlåtande nr 153 bland annat följande:

Av vad i statsrådsprotokollet anförts framginge, att för lösandet av den fråga, som under den tidigare diskussionen varit kanske den mest framträdande, nämligen om målsmännens kostnader för läroböcker, inga direkta åtgärder föreslagits i propositionen. Utskottet ville i detta hänseende erinra, att 1930 års riksdag i skrivelse nr 186 anhållit om snar utredning, på vad

sätt ett förbilligande av kostnaderna för skolmateriel skulle kunna åstadkommas, icke minst genom tillämpandet av större enhetlighet och sparsamhet i val av läroböcker, samt att Kungl. Maj:t ville fortast möjligt vidtaga de åtgärder, som av utredningen eventuellt kunde visa sig erforderliga. Visserligen torde, på sätt jämväl i statsrådsprotokollet framhållits — genom införande av ändrade bestämmelser för granskning av och antagning till användning vid skolorna av nya läroböcker eller av nya, mera väsentligt omarbetade upplagor — åtskilligt kunna vinnas för förverkligandet av riksdagens sålunda uttalade önskemål om förbilligande av kostnaderna för skolmateriel. Utskottet ansåge emellertid erforderligt att, om så vore möjligt utan att fördenskull behöves av en god lärobokslitteratur behövde eftersättas, även mera direkta åtgärder vidtoges i nu berörda hänseende. För skolans förhållande till målsmännen vore — även om den genomsnittliga årliga kostnaden för varje målsman icke uppginge till något större belopp — en tillfredsställande lösning av denna fråga av betydelse. Givetvis finge icke förbises, att de senare årens ingripande omdaningsarbete på skolornas område kommit att på grund av kursernas och det inre skolarbetets omläggning medföra behov av ett ökat utbyte av läroböcker med därav ökade kostnader. Även om, sedan de nya undervisningsplanerna hunnit vara i kraft någon tid, en minskning av behovet av nya eller omarbetade läroböcker sannolikt komme att inträda, funne utskottet, i likhet med 1930 års riksdag, frågan om förbilligande av kostnaderna för läroböcker vid skolorna vara av den vikt, att en särskild utredning av densamma borde företagas. För denna utredning torde i det stora hela kunna angivas samma riktlinjer som på sin tid av 1930 års riksdag uppdrogs i dess skrivelse nr 186.

Utskottet hemställde alltså, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av utredning och framläggande för riksdagen, i den mån så kunde visa sig erforderligt, av förslag till åtgärder för ett förbilligande av kostnaderna för läroböcker m. m. vid skolorna.

Den utvidgning av läroboksgranskningens uppgifter, som i propositionen föreslagits, fann utskottet väl motiverad. Ej heller gävo de av mig uppdragna riktlinjerna för granskningssuppgifternas fixering och utformning utskottet anledning till erinran. Utskottet ville emellertid beträffande hela den föreslagna nyorganisationen framhålla, att man rörde sig på ett område, där närmare erfarenhet ännu saknades. I den mån dylik vunnes, kunde det måhända bliva erforderligt att jämkningar eller förändringar vidtoges. Utskottet hade vid sin prövning av frågan om förhandsgranskningen funnit de starkaste skälen tala för ett bifall till skolöverstyrelsens förslag. Såväl ökat arbete som ökade kostnader syntes vara förknippade med en förhandsgranskning, varjämte åtskilliga andra olägenheter därav, på sätt överstyrelsen i sitt i statsrådsprotokollet återgivna utlåtande framhållit, torde vara att befara. Härtill komme vidare, att granskning av en lärobok, som icke ens ifrågasatts till införande vid en skola, knappast torde kunna anses vara av behovet påkallad. Med utskottets sålunda intagna ståndpunkt kunde av naturliga skäl granskning förekomma endast av lärobok i färdigställt skick. Härigenom undvekes de nackdelar av olika slag, som måste uppkomma vid granskning

av läroböcker i korrektur eller i manuskript. Vad departementschefen anfört om granskningens föremål — däribland om granskningen av kristendomsböcker, arbetsböcker och s. k. textböcker — om den närmare prövningen av frågan, för vilka läroanstalter läroboksförteckningarna borde bli normerande, om behovet av en granskning av nya, omarbetade upplagor och om viss prisgranskning i samband med prövningen av ny upplaga hade icke givit utskottet anledning till erinran.

Beträffande utmönstring ur de officiella läroboksförteckningarna av föråldrade eller för undervisningen eljest såsom olämpliga befunda läroböcker hade, erinrade utskottet, föreslagits, att detta skulle ske, antingen — såsom av de sakkunniga föreslagits — företrädesvis i samband med den kontinuerligt pågående granskningen av förslag till nya omarbetade upplagor av läroböcker, eller ock — såsom bland annat av skolöverstyrelsen föreslagits — med vissa års mellanrum, förslagsvis vart femte år, av särskilda för ändamålet utsedda granskningsmän. I likhet med departementschefen funne utskottet de starkaste skälen tala för förstnämnda alternativ.

Utskottet hade icke kunnat ansluta sig till de sakkunnigas och departementschefens förslag om inrättande av en granskningsnämnd utan funne sig böra tillstyrka en organisation i huvudsaklig överensstämmelse med de i överstyrelsens förslag uppdragna riktlinjerna. Detta skedde främst av följande skäl.

En av avsikterna med överstyrelsens inrättande var att vårt land skulle erhålla en central myndighet, framför allt i pedagogiskt avseende, för hela skolväsendet, såväl det högre som det lägre. Ingen tvekan torde råda därom att läroboksgranskningen redan i sin nuvarande form och givetvis ännu mera efter en omorganisation och utvidgning på sätt nu ifrågasatts vore en av de viktigaste pedagogiska uppgifter, som för närvarande ålåg överstyrelsen. Utskottet hade icke av vad som anförts blivit övertygat om nödvändigheten av den i propositionen föreslagna uppdelningen, varigenom en myndighet skulle godkänna läroböckerna och en annan besluta om deras införande vid skolorna. Genom sin mångåriga verksamhet med granskning av läroböcker för de högre läroanstalterna hade vidare överstyrelsen förvärvat en erfarenhet, som torde bli väl behövlig vid reformens genomförande. Skolöverstyrelsens ledamöter rekryterades bland landets erfarnaste pedagoger, och genom det föreslagna expertförfarandet finge den möjlighet att rådgöra och samarbeta med andra sakkunniga; att för den föreslagna nämnden någon större sakkunskap än den, som förefunnes inom överstyrelsen, skulle stå till förfogande torde sålunda knappast vara att förvänta. Vidare hade utskottet icke kunnat undgå att finna det betänkligt med tillskapandet av ett särskilt — låt vara mindre — ämbetsverk för denna verksamhet. På sätt utskottet redan tidigare framhållit, rörde man sig här på ett område, där närmare erfarenhet ännu saknades. Det gällde då att söka nå en organisation, där eventuellt erforderliga förändringar lätt kunde vidtagas, exempelvis genom inrättande inom överstyrelsen av en nämnd med representation för målsmannaintresset, för tryckerisakkunskap o. s. v. Ytterligare ville utskottet framhålla, att kostnaderna vid en organisation enligt överstyrelsens förslag läge icke oväsentligt under de enligt propositionen be-

räknade kostnaderna. Även om, vid sidan av det huvudsakligen för ersättning åt av överstyrelsen anlitate experter m. m. beräknade anslaget, en viss ökning av överstyrelsens avlöningsanslag kunde bli erforderlig, torde en dylik icke behöva bli av någon större omfattning.

Mot detaljerna i det ursprungligen av överstyrelsen framlagda förslaget hade utskottet icke funnit annat att erinra än att utgallring av läroböcker borde ske i samband med den kontinuerligt pågående granskningen av förslag till nya, omarbetade upplagor av läroböcker. Härigenom bleve den av överstyrelsen föreslagna särskilda granskningsnämnden icke av behovet påkallad.

Då överstyrelsen såsom förutsättning för sitt förslag angivit, att officiella, av Kungl. Maj:t utfärdade läroboksförteckningar borde föreligga, utginge utskottet från att åtgärder härför snarast bleve vidtagna.

Reservation till statsutskottets utlåtande avgavs av herrar Nilsson i Malmö, Oscar Olsson, Andersson i Råstock, Jansson i Falun och Andersson i Prästbol, vilka ansågo, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag.

I skrivelse nr 334/1936 anmälde *riksdagen*, att riksdagen avslagit Kungl. Maj:ts i omförmälda proposition framlagda förslag. Vidare anhöll riksdagen i samma skrivelse om verkställande av utredning och framläggande för riksdagen, i den mån så kunde visa sig erforderligt, av förslag till åtgärder för ett förbilligande av kostnaderna för läroböcker m. m. vid skolorna.

Riksdagen avslog sålunda såväl Kungl. Maj:ts som statsutskottets förslag till organisation av läroboksgranskningen men biföll utskottets förslag, såvitt detta rörde frågan om utredning rörande förbilligande av kostnaderna för läroböcker.

I anledning av vad sålunda förekommit bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 30 oktober 1936 chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla en sakkunnig för att inom departementet biträda vid fortsatt utredning av frågan om läroboksbeståndet vid högre allmänna läroverk m. fl. undervisningsanstalter jämte därmed sammanhängande frågor. Såsom sakkunnig tillkallades samma dag läraren vid Stockholms stads tekniska mellanskola, filosofie licentiaten Nils Forssell.

På förslag av den sakkunnige har Kungl. Maj:t genom kungörelserna nr 792—795/1937 meddelat vissa ändrade bestämmelser angående sättet för antagning av läroböcker för folk- och fortsättningsskolan. Enligt tidigare gällande bestämmelser skulle, såsom redan antytts, läro- och läseböcker vid dessa skolor bestämmas av statens vederbörande folkskolinspektör, sedan skolrådet efter vederbörande lärares hörande avgivit förslag. Enligt de nya bestämmelserna skola icke blott läro- och läseböcker utan också viss annan undervisningsmateriel samt nya omarbetade upplagor av använd dylik undervisningsmateriel antagas av folkskolinspektören, sedan skolrådet efter vederbörande lärares hörande avgivit förslag. Detaljerade föreskrifter hava meddelats rörande antagningsförfarandet. Enligt bestämmelserna bör nödig enhetlighet råda i fråga om undervisningsmaterielen inom ett och samma

skoldistrikt samt inom angränsande distrikt, mellan vilka flyttning av elever plägar ske.

Sedermera har den sakkunnige med skrivelse den 15 december 1937 överlämnat utredning och förslag rörande särskild granskning av läroböcker, över vilket förslag den 31 januari 1938 avgivits utlåtanden av statskontoret och av skolöverstyrelsen. I anledning av överstyrelsens utlåtande har den sakkunnige avgivit särskilt yttrande den 18 februari 1938.

I detta sammanhang bör också erinras, att jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 14 augusti 1937 särskilda sakkunniga av mig tillkallats för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning och avgiva förslag angående beredande av fria läroböcker och annan skolmateriel för folkskolans lärjungar. Detta utredningsarbete pågår fortfarande.

2. 1937 års sakkunnigförslag.

Det av omförmälde utredningsman framlagda förslaget innebär i huvudsak, att en särskild nämnd skulle verka för granskning av läroböcker och, därmed jämställd undervisningsmateriel. Nämndens beslut skulle underställas skolöverstyrelsen för prövning. Godkändes icke nämndens beslut av överstyrelsen, skulle frågan hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande. För bestridande av de med nämndens verksamhet förenade kostnaderna skulle anvisas ett anslag av i runt tal 14 700 kronor.

Inledningsvis har utredningsmannen fäst uppmärksamheten på betydelsen av en effektiv läroboksgranskning över huvud taget och i synnerhet om att åtgärder av det allmänna mer allmänt vidtoges för nedbringande av målsmännens utgifter för undervisningsmateriel. Utredningsmannen har också påpekat, att ett utfärdande genom det allmännas försorg av läroboksförteckningar skulle i sin mån bidra till att förbilliga läroböckerna.

Beträffande läroboksgranskningens organisatoriska utformning har utredningsmannen yttrat följande:

Problemet syntes vara, att finna en framkomlig väg mellan de båda föreliggande alternativen, nämligen

antingen granskning genom en särskild, direkt under Kungl. Maj:t ställd granskningsnämnd

eller granskning genom skolöverstyrelsen med biträde av experter.

Det ville då synas, som om de bärande skälen mot Kungl. Maj:ts förslag varit, att det icke förefallit tilltalande, om ett nytt ämbetsverk i mindre skala skapades och om från ett centralt ämbetsverk undandroges funktioner, som av ämbetsverket självt med rätta betecknades såsom tillhörande dess centrala uppgifter. Den möjligheten föreläge emellertid att såsom ett självständigt organ inom vår skolorganisation inrätta en nämnd med representation för målsmannaintresset. Det förefölle skäligt, att om målsman-

intresset, såsom sig borde, komme till uttryck vid läroboksgranskningen, detta skedde under former och förutsättningar, som betryggade dess reella och positiva inflytande. Nämnden borde fördenskull även tillmätas en autonom och central verksamhetskrets i granskningsarbetet. Enligt sakens natur kunde allmänintressets representanter ej hänvisas till en uteslutande konsultativ roll vid skolöverstyrelsens granskningsarbete, såsom ett slags experter vid sidan om ämnesexperterna.

Ett underställningsförfarande torde böra införas i granskningsnämndens förhållande till överstyrelsen. Detta skulle alltså innebära, att granskningsnämndens beslut icke finge verkställas, innan detsamma blivit av överstyrelsen prövat och godkänt, och att överstyrelsen därvid skulle ha att tillse, att nämndens beslut vore ur allmänna synpunkter skäligt, ändamålsenligt och riktigt. Skulle överstyrelsen icke godkänna nämndens beslut, hemföлле ärendet under Kungl. Maj:ts prövning och avgörande.

Då på så sätt en nödig effektivitet skulle säkerställas åt lekmannaelementets medverkan i granskningsarbetet, vore det å andra sidan uppenbart, att denna medverkan borde utövas ej blott under kontroll av överstyrelsens ämbetsmyndighet utan också under ständigt samarbete med och information från pedagogisk sakkunskap både inom överstyrelsen och inom själva nämnden samt, i mån av behov, även från ämnesexperter.

I tre särskilda avseenden skulle denna samverkan mellan det allmänna intressets representanter och den pedagogiska administrationen och expertisen organiseras för att möjliggöra ett ur olika synpunkter önskvärt granskningsresultat.

1) Dels skulle såsom nämnt nämndens förslag regelmässigt underställas överstyrelsen.

2) Vidare syntes också aktiva pedagoger böra vara bisittare i nämnden, i enlighet med vad som föreslagits i 1936 års proposition. Två viktiga avvikelser från de i propositionen föreslagna principiella bestämmelserna torde dock i detta sammanhang böra vidtagas. Dels påkallade kravet om att allmänintressets målsmän borde äga en utslagsgivande ställning inom nämnden, att den numerära proportionen mellan dessa och pedagogerna bleve en annan än den, som föreslagits år 1936. Det syntes sålunda vara lämpligt, att allmänintressets målsmän ägde majoritet inom nämnden. För det andra förtjänade en anmärkning att beaktas, som framställdt i skolöverstyrelsens utlåtande över 1934 års lärobokssakkunnigas betänkande, då det nämligen hävdats, att i synnerhet folkskolans befogade anspråk icke tillräckligt tillgodosetts genom att densamma enligt nämnda sakkunnigas förslag blott ägde en representant i nämnden.

Härvid mötte emellertid en organisatorisk svårighet, då å ena sidan allmänintressets målsmän skulle tillförsäkras majoritet inom nämnden, å andra sidan antalet av pedagoger inom densamma skulle utökas utöver de tre, som föreslagits år 1936. Såsom nedan skulle betonas, vore det visserligen ett oundkomligt krav, att nämnden vore tillräckligt talrik, för att möjliggöra en jämförelsevis allsidig, kollegial prövning av förekommande ärenden. Men den finge å andra sidan både av praktiska hänsyn och ur kostnadssynpunkt ej inrymma alltför många ledamöter. En lösning i detta dilemma torde dock givas. Om nämnden erhöle en konstant kärna av tre målsmän för allmänintresset (lekmannarepresentanter), inklusive ordföranden, kunde såsom ledamöter i densamma inträda två representanter för den högre skolan (gymnasiet, lyceet och mellanskolan) vid granskning av undervisningsmateriel för

dess skolformer, samt i stället för dessa placeras två representanter för folkskolan, när granskningen gällde materiel inom dennas verksamhetsområde. Nämnden arbetade sålunda successivt på två avdelningar, en för högre och en för lägre skola. Naturligtvis skulle ordföranden äga rätt att inkalla samtliga de fyra pedagoger, som vore medlemmar av nämnden, för att dryfta de frågor, som i detta samband kunde äga allmän och gemensam betydelse för högre och lägre skola.

Vid besluts fattande inom denna fulltaliga nämnd torde dock — i enlighet med den grundsats, som uppställts om allmänintressets dominerande inflytande — endast en representant för den högre och en för den lägre skolan böra äga votum, enligt Kungl. Maj:ts förordnande i samband med utseende av medlemmar av nämnden.

3) Nämndens samverkan med pedagogiska auktoriteter skulle givetvis också ske genom att experter anlitas vid förekommande behov. Den princip, som godtagits år 1936, att två experter borde, var för sig eller gemensamt, avgiva offentligt yttrande över varje bok, torde alltjämt böra upprätthållas.

I den mån, som expertis ej förefunnes inom nämnden, torde nämnden böra utse särskild expert. Viktigt vore härvid, att enligt den organisation, som här förordades, en fast kollegial kärna ständigt skulle förefinnas, som garanterade, att granskningen skedde på ett jämförelsevis enhetligt sätt i olika fall. De tre lekmannarepresentanterna skulle därvid utgöra ett konstant element i nämndens verksamhet, medan de två representanterna för respektive högre och lägre skola på sina olika områden kunde kontinuerligt hävda vidkommande synpunkter och önskemål. Av betydelse vore, att icke de från fall till fall anställda experterna finge en faktiskt utslagsgivande betydelse i sina speciella frågor.

Härvidlag påkallade i all synnerhet den ytterst beaktansvärda granskningen av nya, omarbetade upplagor uppmärksamhet. Särskilt märktes det fall, då olika experter fått granska en första och en andra, omarbetad upplaga av en och samma lärobok och dessa expertutlåtanden utan vidare jämförande prövning lades till grund för den granskande myndighetens beslut. Ensidiga yrkanden från experternas sida, vilka ej auktoritativt kontrollerades, kunde sålunda föranleda, att målsmännen alltjämt besvärades av den »terror» med nya, omarbetade upplagor, vilken det torde vara en gransknings givna uppgift att stävja.

På ovan angivna sätt skulle i reglerad samverkan med överstyrelsen anordnas en särskild administrativ instans för läroboksgranskningen. Denna instans skulle givetvis i enlighet med 1936 års proposition i så måtto få en enhetlig prägel, att samtliga bisittarna i nämnden, lekmannarepresentanterna likaväl som de aktiva pedagogerna, skulle av Kungl. Maj:t utses för en begränsad tid, exempelvis fyra år, och sålunda samtliga inför allmänheten såsom till namnet kända komma att bära sin givna del av ansvaret för åtgärderna i ifrågasvarande avseende.

Särskilt med avseende på prisgranskningen torde den arbetsfördelning, som sålunda komme att råda beträffande granskning och autagning av läroböcker, icke böra underskattas till sin betydelse.

Enligt 1936 års statsutskotts förslag borde granskningen och autagningen av läroböcker — i anslutning till den nu rådande ordningen beträffande den högre skolan — kombineras på så sätt, att nya läroböcker under given motivering föresloges till införande av en skoladministrativ instans (klass-

konferens vid läroverk, skoldistrikt och folkskolinspektör inom folkskolan). samtidigt som denna instans anhölle att få bruka läroboken i fråga vid undervisningen (i en skola, respektive ett skoldistrikt). Därmed skulle — enligt den tankegång, som framlagts i överstyrelsens remissyttrande och till vilken utskottet anslutit sig — vinnas, att ingen lärobok upptoges till granskning, som ej också ifrågasattes till användning, och att till grund för granskningen alltid kunde läggas ett motiverat utlåtande om sagda bok från en pedagogiskt initierad myndighet. Skulle däremot initiativet till granskningen — såsom förordats i 1936 års proposition — komma från förlag och författare, kunde befaras, att granskningen i onödan och på ett kostsam sätt komme att syssla med böcker, som ej finge någon betydelse för den praktiska undervisningen.

I 1936 års proposition invändes häremot bland annat, att det icke finge förutsättas, att den granskande instansen vare sig förpliktades att till granskning upptaga undervisningen ovidkommande materiel eller att densamma vore inkompetent att urskilja, när vissa böcker eller skrifter icke kunde äga betydelse för undervisningsväsendet.

Det ville synas, som om det i och för sig befogade kravet på viss pedagogisk garanti för kvaliteten av den undervisningsmateriel, som underställdes granskning, kunde fyllas, utan att granskningen sammankopplades med antagningsförfarandet. Detta kunde lämpligen ske, om, såsom fallet vore enligt det i Norge sedan ett fyrtiotal år sedan tillämpade granskningsförfarandet, det påkallades, att två kända pedagoger, i yttrande, tillsammans eller var för sig, rekommenderade förlagets (eller författarens) ansökan om att viss lärobok bleve godkänd till införande i skolorna.

Till nämnda skäl för en viss administrativ åtskillnad mellan granskning och antagning av läroböcker komme ytterligare följande omständigheter.

För det första kunde det synas, som om bekymren för att ovidkommande litteratur skulle lägga beslag på granskningsarbetet illa stode samman med de krav på restriktioner i fråga om läroböckerna, som så eftertryckligt motiverade kraven på en organisation av granskningen.

I anslutning till skolöverstyrelsens remissutlåtande av år 1936 funnes säkerligen fog att hävda, att granskningen också borde omfatta prövning av priset å böckerna, givetvis med de förbehåll, som även uttryckts i 1936 års proposition. En viss olägenhet torde just ur denna synpunkt kunna vara förknippad med det förfarande, som nu tillämpades inom den högre skolan och som enligt 1936 års statsutskotts förslag skulle komma att tillämpas även för folkskolans del, nämligen att, såsom ovan sagts, boken i fråga skulle introduceras i skolbruk i samband med bokutbyte vid ett visst läroverk eller inom ett visst skoldistrikt. En vägledande synpunkt i fråga om prisgranskningen bleve då helt naturligt frågan, om sagda bok ställde sig billig eller dyr i jämförelse med den bok, som förut brukats vid nämnda läroverk eller skoldistrikt. I viss mån annorlunda ställde sig saken, därest granskningen administrativt sett skiljdes från antagningen och granskningen av priset på den nya boken skedde utan särskild hänsyn till det rådande priset på den bok, mot vilken den eventuellt skulle utbytas och i stället under regelmässig jämförelse med samtliga de redan godkända läroböcker, som förefunnos för samma ämne och stadium. Granskningen av priset skulle med andra ord då helt och hållet basera sig på prisuppgifterna beträffande de böcker, som redan funnes upptagna å den auktoriserade lärobokförteckningen.

Det torde överhuvud just ur synpunkten av prisprövningen böra tillses.

att granskningen och antagningen av läroböcker hölles i sär som två olika administrativa moment. Den allmänt jämförande prisprövningen skedde sålunda helt naturligt i samband med granskningen, prisprövningen i jämförelse med förut brukad och föreslagen bok utfördes i samband med antagningen. Prisprövningen vid granskningen borde vara fri från sådana speciella hänsyn, som kunde göra sig gällande vid bokutbyten vid visst distrikt eller visst läroverk. Endast så torde en sund restriktiv princip kunna vid granskningen genomföras i prisavseende.

Därtill komme, att ett enhetligt administrativt förfarande givetvis vore ett viktigt önskemål i fråga om läroboksgranskningen. Därvid påkallade den för visso ytterst viktiga granskningen av förslag till nya, omarbetade upplagor särskild uppmärksamhet. Angående proceduren härvid hade 1934 års lärobokssakkunniga, skolöverstyrelsen i sitt remissutlåtande samt 1936 års proposition och statsutskottsutlåtande varit ense. I korthet sagt skulle granskningen av nya, omarbetade upplagor tillgå så, att vederbörande förslag (eventuellt författare) direkt till granskningsmyndigheten insända föregående upplaga jämte de rättelser och tillägg, som förordades till införande. Ehuru utgivandet av en ny omarbetad upplaga för visso vore en synnerligen beaktansvärd angelägenhet inom undervisningen, ansåges det således likafullt icke, att initiativet till införandet av en sådan borde komma från ämneskonferensen vid något läroverk eller något skoldistrikt. Praktiska hänsyn av lätt insedd art kunde visserligen åberopas för att så ej skulle ske, men kvar stode i varje fall, att det ej hävdats, att någon avgörande olägenhet för skolväsendet skulle vara förenad med att granskningsmyndigheten direkt toge befattning med dylika förslag till nya, omarbetade upplagor.

Slutligen vore det befogat att erinra om att i 1936 års proposition i syfte att möjliggöra en viss restriktion i fråga om läroboksproduktionen departementschefen visserligen yttrat, att de skäl, som anförts till stöd för att läroböckerna borde företes i färdigställt skick, syntes våga tyngst, men att en granskning i manuskript eller korrektur såsom undantagsföreteelse dock icke helt torde böra uteslutas. Eventualiteten av en granskning i korrektur torde emellertid helt elimineras, därest de antagande skolmyndigheternas förslag lades till grund för granskningen. Det kunde i detta samband nämnas, att granskning i korrektur i Norge vore regelmässigt accepterad och visat sig väl kunna fungera. Faktiskt bleve också förläggarnas ekonomiska risk av att framställa böcker för skolbruk på detta sätt mindre, än om de ålades att till granskning framlägga färdigställda läroböcker, varvid givetvis förutsattes, att granskningen verkligen vore allvarlig och effektiv. För den granskande myndigheten vore det självfallet också mindre motbjudande att i tvivelaktiga fall underkänna läroböcker, som underställts densamma, därest förlagen därmed endast i begränsad mån drabbades av förlust, än om denna bleve mer kännbar.

Det ville således synas, som om granskningens restriktiva värde och dess effektivitet i avsevärd mån kunde förminska, därest initiativet till granskning av ny lärobok, såsom hittills skett inom den högre skolan, också i fortsättningen och jämväl för den lägre skolans del förknippades med antagningsförfarandet. De pedagogiska garantier, som vore förknippade med det nuvarande förfarandet, kunde säkerligen vinnas på annat, ovan angivet sätt. Prisgranskningen torde även få en mer metodisk utformning, om granskningen generellt skildes från antagningen av lärobok.

Utredningsmannens förslag beträffande nämndens organisation och arbetssätt innebär sammanfattningsvis följande:

Nämnden skulle bestå av sju medlemmar jämte lika många suppleanter, vilka samtliga av Kungl. Maj:t förordnades tills vidare för en tid av fyra år. Tre medlemmar vore lekmannarepresentanter, av vilka en särskilt förordnades av Kungl. Maj:t att vara nämndens ordförande. De övriga fyra medlemmarna skulle utses bland inom skolväsendet aktiva pedagoger. Av de senare skulle en företräda gymnasiet (lyceet), en medlem mellanskolan (den statliga realskolan samt de kommunala och praktiska mellanskolorna ävensom högre folkskolan) samt två medlemmar folk- och fortsättningsskolorna. Särskilda suppleanter skulle utses för lekmannarepresentanterna och för företrädarna för högre, respektive lägre skola. Vid förfall för den av Kungl. Maj:t förordnade ordföranden skulle den äldste av lekmannarepresentanterna inträda i hans ställe. Lekmannarepresentanterna skulle ständigt deltaga i nämndens verksamhet, men de aktiva pedagogerna skulle uppdelas i två grupper, för den högre skolan och för folk- och fortsättningsskolan. Under sin verksamhet skulle nämnden sålunda bestå av fem medlemmar, nämligen dels de tre lekmannarepresentanterna, dels två aktiva pedagoger. Nämnden skulle alltså bestå av två avdelningar, en för den högre och en för den lägre skolan, vilka var för sig företrädde nämnden på sina granskningsområden. Ordföranden ägde dock att, när han prövade lämpligt med hänsyn till ett ärendes art, sammankalla samtliga nämndens medlemmar.

Ämnesexperter (speciellt sakkunniga) utsåges av nämnden till ett antal av högst två för varje granskningsuppgift. Nämnden utsåge en särskild expert rörande tryckeri- och förlagsärenden. Sagda experter utsåges tills vidare under viss tid.

En sekreterare hos nämnden förordnades av Kungl. Maj:t tills vidare för en tid av ett år.

Sekreteraren hade att under vederbörligt ansvar handhava expedition ävensom att efter ordförandens anvisningar ombesörja utredningar, bereda ärendena och föredraga dem inför nämnden samt att omhänderväsa expensmedel och för dem avgiva redovisning. Samtliga medlemmar av nämndens avdelning för den högre skolan eller för den lägre skolan skulle deltaga i besluten, när dessa avsåge utseende av ämnesexpert, läroboks godkännande, fastställande av huruvida förslag till ändringar i en läroboksupplaga skulle medföra, att ny, omarbetad (utökad) upplaga skulle anses föreligga, godkännande av ny upplaga eller utmönstring av lärobok. I övriga fall vore nämnden beslutför, därest fyra medlemmar deltog i besluten. Ordföranden hade därvid utslagsröst.

Samtliga granskningsnämndens beslut skulle underställas skolöverstyrelsen. Överstyrelsen prövade härvid, huruvida besluten finge anses skäligen, ändamålsenliga och riktiga. Godkändes ett beslut icke av överstyrelsen, skulle det hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande.

Inom fulltalig nämnd deltog en av representanterna för den högre skolan och en av dem för den lägre skolan i besluten enligt Kungl. Maj:ts förordnande i samband med utseende av medlemmar i nämnden.

Läroböcker och därmed jämställd undervisningsmateriel skulle underställas nämnden genom framställning från utgivaren (läroboks- eller skolmaterieförlag eller författare), varvid två kända pedagoger skulle rekommendera ifrågavarande materiel för skolbruk.

Vad kostnaderna för nämnden beträffade, syntes fast anslag endast böra utgå till ordföranden med ett belopp av 1 000 kronor, varjämte sekreteraren med avseende på det arbete, som med hänsyn till nämndens organisation kunde komma att åligga honom, torde böra avlönas med 2 000 kronor. Dessutom beräknades arvoden för sammanträdesdag åt ordföranden med 25 kronor och åt nämndens medlemmar med 12 kronor. Därtill komme till experterna 5 000 kronor, till expenser 300 kronor och till rese- och traktementsersättningar 3 000 kronor.

Vardera avdelningen av nämnden beräknades sammanträda årligen 20 dagar. De tre lekmannarepresentanterna skulle närvara vid båda avdelningarnas sammanträden. Dessutom upptoges fem dagar för sammanträden med fulltalig nämnd, i vilken alltså samtliga såväl lekmannarepresentanter som pedagoger skulle vara närvarande. Suppleanterna skulle erhålla det dagavode, som annars tillkomme ordinarie medlem.

Kostnaderna för nämnden skulle under sådana förhållanden bliva:

Ordföranden (1 000 kronor + 45 sammanträdesdagar à 25 kronor)	kronor	2 125
2 lekmannarepresentanter (45 sammanträdesdagar à 12 kronor)	»	1 080
4 pedagoger (25 sammanträdesdagar à 12 kronor)	»	1 200
Sekreteraren, arvode	»	2 000
Expenser	»	300
Ämnesexperter	»	5 000
Resor och traktementen	»	3 000
	kronor	14 705.

3. Yttranden.

Statskontoret har anfört, att — därest för granskningen av läroböcker ansåges erforderligt att inrätta en från överstyrelsen fristående särskild nämnd — ville det synas statskontoret, att det föreliggande förslaget beträffande nämndens organisation och verksamhet vore väl ägnat att fylla de önskemål, som från olika håll kunde framföras. Visserligen kunde ifrågasättas, om icke antalet ledamöter i nämnden vore större än nödigt vore. För den händelse emellertid lekmannelementet ansåges böra beredas avgörande inflytande vid frågornas prövning, torde, då antalet pedagoger inom nämnden icke lämpligen torde kunna sättas lägre än som föreslagits, ledamotsantalet näppligen kunna minskas.

Mot förslagets detaljer med avseende å nämndens organisation funne statskontoret icke anledning till annan erinran än att det syntes lämpligt, att den ene av de till bisittare förordnade lekmännen av Kungl. Maj:t meddelades förordnande såsom vice ordförande, samt att någon särskild suppleant för ordföranden icke syntes vara erforderlig, då vid förfall för ordföranden suppleanten för vice ordföranden torde höra inträda såsom ledamot av nämnden.

Med avseende å kostnaderna för nämnden finge statskontoret anföra följande. I sitt den 14 november 1935 avgivna utlåtande över 1934 års läroboks-sakkunnigas betänkande angående läroböcker, däri de sakkunniga framförde förslag om inrättande av en granskningsnämnd, hade statskontoret föreslagit, att, såsom fallet vore beträffande exempelvis allmänna civiltjänstningens lönenämnd och statens bostadsnämnd, ersättningarna till nämndens ledamöter borde bestämmas till dels ett mindre, fast årsarvode, dels ock visst efter sammanträdesdag beräknat belopp. Vad statskontoret sålunda föreslagit hade av departementschefen upptagits i propositionen till 1936 års riksdag. Enligt det nu föreliggande förslaget skulle ersättning till nämndens samtliga ordinarie ledamöter utgå i form av särskilda dagarvoden, beräknade efter sammanträdesdag. Endast till ordföranden skulle därjämte utgå fast årsarvode, vilket föreslagits till 1 000 kronor. Då, såvitt statskontoret kunde finna, enligt det nu föreliggande förslaget icke vore avsett, att de pedagoger, som vore ledamöter av nämnden, skulle underkasta de till prövning föreliggande läroböckerna någon särskild granskning ur det ifrågasvarande kunskapsämnets synpunkt — vilken specialgranskning i stället vore avsedd att ankomma på särskilda experter — funne statskontoret i likhet med utredningsmannen icke erforderligt, att bisittarna i nämnden tillerkändes särskilda årsarvoden.

Mot det för ordföranden föreslagna årsarvodet hade statskontoret intel att erinra. Därest ordföranden under någon längre tid, förslagsvis mer än två månader, skulle vara förhindrad att deltaga i nämndens sammanträden, torde Kungl. Maj:t böra bestämma, huruvida ordföranden skulle för denna tid vara bibehållen vid sitt arvode eller någon del av arvodet skulle utgå till hans ersättare.

Beträffande dagarvodena till såväl ordinarie ledamöter som suppleanter finge statskontoret förordade, att desamma — i likhet med dagarvodena till ledamöterna av statens bostadsnämnd — skulle utgå enligt de grunder, som angåves i kungörelsen nr 517/1921 med vissa bestämmelser angående kommittéer. Härigenom vunnos, att ledamot av nämnden, som vore bosatt å annan ort än i Stockholm, finge uppbära högre arvode än ledamot, som vore bosatt i Stockholm, samt att regler erhöles i fråga om ersättning till ledamot för avstadda avlöningsförmåner.

I förekommande fall skulle givetvis utgå resekostnads- och traktamentsersättning, varvid ledamot i nämnden torde böra hänföras till rese- och traktamentsklass I B.

Det föreslagna arvodet till sekreteraren funne statskontoret vara högre än behövt vore. Ett arvode av 1 200 kronor för år syntes tillräckligt med hänsyn till de sekreteraren åvilande göromålen.

För expenser syntes böra beräknas ett något högre belopp än som föreslagits. Statskontoret förordade, att härför avsåges 500 kronor för år.

I likhet med vad som skett med avseende å lönenämnderna torde föreskrift böra meddelas, att antalet sammanträdesdagar för år icke finge utan Kungl. Maj:ts medgivande överstiga visst antal. Detta antal torde kunna bestämmas till det i förslaget beräknade, nämligen för sammanträden med vardera av nämndens avdelningar tillhopa 40 dagar och därutöver för sammanträden med samfällda nämnden 5 dagar.

Vid bifall till vad statskontoret sålunda förordat torde kostnaderna för nämnden kunna i stort sett beräknas sålunda:

årsarvode till ordföranden	1 000	kronor
dagarvoden till ledamöter och suppleanter	3 000	»
arvoden till experter	5 000	»
arvode till sekreteraren	1 200	»
rese- och traktamentsersättningar samt ersättningar för av- stådda avlöningsförmåner	4 000	»
expenser och skrivhjälp	800	»
	<hr/>	
	Summa	15 000 kronor

Kostnaderna för dagarvoden, för resekostnads- och traktamentsersättningar samt för ersättningar för avstådda avlöningsförmåner bleve givetvis beroende av i vad mån ledamöter och suppleanter vore bosatta å annan ort än Stockholm och i vad mån nämndens ledamöter behövde åtnjuta ledighet från sina ordinarie sysslor. Kostnaderna för nämnden torde emellertid kunna hållas inom ramen för ett bestämt anslag av 15 000 kronor.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt det sålunda framställda förslaget och i stället förordnat ett genomförande av det av överstyrelsen tidigare framlagda förslaget.

Av överstyrelsens yttrande inhämtas:

Enligt 1936 års proposition skulle överstyrelsen taga befattning med läroboksgranskningen endast på så sätt, att den genom en för varje särskilt fall förordnad ledamot ägde deltaga i nämndens överläggningar och beslut. Skolöverstyrelsen som sådan skulle sålunda icke äga att deltaga i granskningen; den skulle sakna möjlighet att utöva inflytande på utvecklingen inom detta område. Enligt det nu föreliggande förslaget hade överstyrelsen fått en helt annan ställning i förhållande till granskningsnämnden, i det nämndens beslut skulle underställas överstyrelsens prövning och därav beroende godkännande eller underkännande. Det kunde synas, som om överstyrelsen genom denna bestämmelse skulle bibehållas vid sin ställning som utslagsgivande myndighet i fråga om läroboksgranskningen. Härvid vore dock att märka, att ett avsteg från nämndens förslag medförde ärendets hänskjutning till Kungl. Maj:ts prövning och avgörande, varigenom överstyrelsen sålunda i de fall, då den icke ansåge sig böra bekräfta nämndens förslag, bleve en instans mellan nämnden och Kungl. Maj:t. Skolöverstyrelsen ville för sin del avstyrka förslaget i denna del på de principiella grunder, som överstyrelsen tidigare anfört, och funne sig böra yrka, att, även om läroboksgranskningen i framtiden skulle komma att förläggas till en särskild nämnd, överstyrelsen bleve den i dessa ärenden beslutande myndigheten. Givetvis kunde i detta som i andra fall besvär över överstyrelsens beslut anföras hos Kungl. Maj:t, varför icke desto mindre hithörande frågor kunde hänskjutas till Kungl. Maj:ts avgörande.

Vidare förutsatte förslaget, att överstyrelsen verkställde en prövning av nämndens beslut, varförutan också givetvis överstyrelsens godkännande skulle vara meningslöst. En förnyad granskning, kanske lika ingående som den av nämnden verkställda, kunde sålunda bli påkallad. Även om en del eller till och med flertalet fall av beslutsgranskning bleve lätta att bedöma, kunde det förväntas, att med hänsyn till nämndens föreslagna sammansättning ett icke så ringa antal fall, särskilt då ett beslut om en läroboks underkännande från nämndens sida föreläge, kunde kräva en förnyad granskning inom överstyrelsen. I en del fall skulle en lärobok alltså kunna bli föremål för en

två gånger verkställd expertgranskning. Toges därjämte i betraktande förslagets bestämmelse, att en lärobok för att bli föremål för granskning skulle anbefallas av två kända pedagoger, vilka säkerligen icke skulle utfärda en sådan rekommendation utan en mycket ingående granskning, så skulle sålunda i vissa fall en lärobok kunna bli föremål för en tre gånger verkställd, ingående expertgranskning ur såväl pedagogisk som ekonomisk synpunkt. Skolöverstyrelsen kunde icke undgå att finna ett granskningsförfarande, som kunde leda till sådana konsekvenser, alltför vidlyftigt och tidsödande samt förenat med alltför stora kostnader.

I riksdagens förenämnda skrivelse betonades önskvärdheten av att positiva åtgärder vidtoges för ett förbilligande av läroböckerna, och det föreslagna granskningsförfarandet vore också av den lärobokssakkunnige angivet såsom ett av medlen att nå detta mål. I sitt utlåtande över 1934 års lärobokssakkunnigas betänkande hade skolöverstyrelsen också uttalat, att en central förhandsgranskning otvivelaktigt kunde tänkas verka i riktning av läroböckernas förbilligande, men någon avgörande eller ens större betydelse för prissättningen torde man icke få tillmäta densamma. Ty även om en förhandsgranskning i förening med upprättandet av en förteckning över godkända läroböcker kunde utöva en viss återhållande verkan vid böckernas prissättning, understödd måhända av en direkt hänvändelse från nämndens sida till vederbörande förlag, så vore dock det moment, som bleve avgörande för målsmännens utgifter för lärjungarnas läroböcker, hur antagningsförfarandet handhades. De klagomål, som från målsmännens sida framburits över alltför dryga lärobokskostnader, torde icke så mycket gälla tvånget att anskaffa nya böcker i den mån vederbörande elever flyttades upp i högre klasser, som fastmer den omständigheten, att läroböcker, utan att tillräckligt starka skäl föreläge, utbyttes mot andra. På denna punkt syntes granskningsnämndens verksamhet icke kunna utöva något som helst inflytande. Om granskningsnämnden godkänt ett antal läroböcker i ett visst ämne och för ett visst stadium, så torde den icke på objektiva grunder kunna vägra godkännande av ännu andra med de nämnda likvärda läroböcker av samma art, såvida den icke ville föregripa den i skolöverstyrelsens hand lagda antagningen. Förteckningen över godkända läroböcker kunde sålunda förväntas upptaga ett jämförelsevis rikt urval av i samma ämne på samma stadium för skolbruk tillåtna läroböcker. Skolöverstyrelsen funne visserligen ett dylikt förhållande riktigt och önskvärt, men kunde å andra sidan i detta av allt att döma sannolika resultat av granskningsnämndens arbete ej finna någon garanti för ett effektivt förbilligande av läroböckerna. Tvärtom framträdde under sådana förhållanden ännu starkare än tidigare kravet på ett strängt restriktivt handhavande av antagningen från skolöverstyrelsens respektive folkskolinspektörernas sida.

Härefter har överstyrelsen meddelat vissa sifferuppgifter till belysande av antalet och omfattningen av de granskningsärenden, som nämnden skulle få att handlägga. Dessa siffror syntes giva vid handen att granskningen av läroböcker, avsedda för läroverk och folkskolor, icke innebure någon alltför betungande uppgift. Uppgiftens omfattning och det arbete, som dess lösande skulle kräva, kunde därför icke anföras som skäl för att läroboksgranskningen flyttades från överstyrelsen. Det låge ju för övrigt i sakens natur, att det huvudsakliga arbetet vid en dylik granskning måste vila på de under överstyrelsens ledning arbetande experterna.

Härtill skulle visserligen enligt det nu föreliggande förslaget komma ar-

betet med den fortlöpande utmönstringen av föråldrade eller olämpliga läroböcker. Skolöverstyrelsen hade emellertid redan tidigare framhållit, att den ansåge denna del av läroboksgranskningen böra ske med bestämda tidsintervall, exempelvis vart femte år, och med anlitan av särskilt tillkallade granskningsmän. Denna sida av granskningsarbetet skulle således icke nämnvärt öka överstyrelsens arbetsbörda. Det torde för övrigt kunna ifrågasättas, huruvida icke den föreslagna tiden av fem år, som skulle förflyta mellan två dylika granskningar, lämpligen skulle kunna förlängas till sju eller möjligen tio år. Skolöverstyrelsen ansåge det vidare önskvärt, att även denna del av granskningsarbetet förlades till överstyrelsen och verkställdes med anlitan av utav överstyrelsen tillkallade experter.

Beträffande den föreslagna nämndens sammansättning har överstyrelsen gjort följande erinringar.

Det mest i ögonen fallande i fråga om nämndens sammansättning vore det starka inslaget av lekmän. Under inga omständigheter, icke ens inom den fulltaliga, av nämndens alla sju medlemmar sammansatta nämnden, skulle den pedagogiska sakkunskapen förfoga över mer än två röster, varför den sålunda alltid skulle befinna sig i minoritet gentemot lekmanrepresentanterna. Ehuru naturligtvis icke någon erinran kunde göras mot att representanter för det allmänna och för målsmännen finge göra sina synpunkter gällande i läroboksärenden och deltaga i bestämmandet av de utbildningskostnader i form av nya läroböcker, som lärjungarna finge vidkännas, så ville överstyrelsen emellertid framhålla, att med den sammansättning, som nämnden erhållit för att kunna tillmötesgå dessa krav, förslagsställaren icke syntes hava tagit tillräcklig hänsyn till granskningens uppgift eller nämndens förmåga att på detta stadium verka för läroböckernas förbilligande. Läroboksgranskningen vore enligt överstyrelsens mening först och främst en saklig och pedagogisk uppgift, ehuru givetvis de ekonomiska synpunkterna också borde beaktas vid granskningen. Dessa ekonomiska synpunkter torde emellertid böra föranleda underkännandet av en i övrigt god bok endast i de fall, då antingen bokens pris, ehuru möjligen relativt sett riktigt, absolut taget vore för högt för att arbetet skulle kunna åläggas eleverna till inköp, eller ock en i ögonen fallande diskrepans förelåge mellan bokens pris och dess framställningskostnad m. m.

Skolöverstyrelsen utginge således från att granskningsnämnden knappast kunde vägra att godkänna en bok, som vid expertgranskningen förklarats fylla måttet för en lärobok i ett visst ämne på ett visst angivet stadium och som vore åsatt rimligt pris, som med andra ord vore jämngod med motsvarande, förut godkända böcker. Att underkänna en bok på den grund, att det redan finnes ett tillräckligt antal godkända läroböcker av samma slag, skulle vara att föregripa antagningsförfarandet och dessutom på ett olyckligt sätt begränsa det pedagogiska initiativet. Skolöverstyrelsen funne således, att då nämnden i fråga om granskningens viktigaste uppgift knappast torde kunna underkänna experternas och de pedagogiska bisittarnas omdömen, då i experternas åligganden jämväl inginge en bedömning av bokens pris, och då slutligen nämndens lekmanamedlemmar i de allra flesta fall torde vara ur stånd att avge ett sakkunnigt omdöme om en lärobok, experternas utlåtande i de allra flesta fall finge den utslagsgivande betydelsen. Lekmannaintresset, då det gällde själva huvudfrågan, godkännande av en lärobok, kunde väl icke gälla något annat än att läroboken i fråga skulle vara fullgod samt att den betingade ett skäligt pris. Lekmannaintresset till-

godosåges alltså bäst genom expertisen på området och hade på denna punkt knappast möjlighet att göra sig gällande på objektiva grunder.

Vad som här ovan sagts om lekmannarepresentanterna, gällde i viss mån även om nämndens pedagogiskt sakkunniga medlemmar. Dessa medlemmar skulle enligt förslaget i likhet med lekmännen utses för en tid av fyra år och företräda, en gymnasierna och lyceerna, en mellanskolorna, två folk- och fortsättningsskolorna. Även om dessa medlemmar ägde större förmåga att ur pedagogisk synpunkt bedöma hithörande frågor än lekmannarepresentanterna, kunde de endast i undantagsfall åberopa en fackkunskap, nämligen i fråga om den ämnesgrupp, vari de meddelade undervisning. Även på denna punkt funne överstyrelsen förslagets bestämmelser mindre lyckligt utformade.

I detta sammanhang finge överstyrelsen framhålla en omständighet i samband med nu gällande gransknings- och antagningsförfarande, som i sin mån bidroge att minska målmännens kostnader för läroboksinköp. Då läroverkens ämneskonferenser överlagt om införandet av ny lärobok, hade det visserligen framför allt skett av nitälskan om undervisningen, men säkerligen också med uppmärksamheten riktad på elevernas ekonomiska förhållanden, vilka lärarna i allmänhet väl kände till och för vilket de visade stor förståelse. Redan på denna punkt kunde det allmänna räkna med en viss återhållsamhet i fråga om nya läroböckers införande, som bleve ännu större, därigenom att överstyrelsen föreskrivit riktlinjer för ämneskonferensernas läroboksförslag i syfte att begränsa antalet därav till sådana, som vore ur undervisningssynpunkt starkt motiverade. Vid behandlingen av dessa förslag inom överstyrelsen hade denna givetvis kunnat i ännu högre grad beakta de ekonomiska synpunkterna. Överstyrelsen ville för sin del framhålla, att redan med nu tillämpat förfaringssätt för granskning och antagning av läroböcker målmännens ekonomiska intressen vore i stort sett väl tillgodosedda.

Man torde för övrigt icke kunna förbise den fara, som låge däri, att om en alltför ensidigt ekonomisk synpunkt anlades vid böckernas granskning, detta kunde äventyra läroboksbeståndets kvalitet, såväl med avseende på framställningens fyllighet och bredd som ock i fråga om den typografiska utstyrelsen.

Beträffande rätten att påkalla läroboksgranskning uttalades i förslaget, att sådan rätt skulle tillkomma utgivaren (läroboks- eller skolmaterieförlag eller författaren) under förutsättning, att två kända pedagoger rekommenderade ifrågavarande materiel för skolbruk.

Lämpligheten av bestämmelsen, att läroboken, för att bliva föremål för granskning, skulle rekommenderas av två kända pedagoger, syntes kunna ifrågasättas. Skolöverstyrelsen ville på denna punkt ansluta sig till det yttrande, som avgivits av styrelsen för städernas folkskolinspektörsförbund, då den härom uttalade, att den på det bestämdaste avstyrkte en sådan anordning på den grund, att det torde bliva mycket svårt för nämnden att avgöra, om en pedagog vore känd eller ej. och att det även torde bliva svårt att finna kända pedagoger, villiga att rekommendera en lärobok med risk att densamma vid granskningen underkändes.

I samband härmed hade överstyrelsen uppmärksammat, att bestämmelsen angående rätten att påkalla granskning innebure en inskränkning i den rätt, som för närvarande tillkomme läroverkens ämneskonferenser, i det nämligen konferensernas ansökningar om införande av nya läroböcker jämväl innebure, att dessa läroböcker bleve föremål för granskning i den

mån sådan icke redan blivit verkställd. Skolöverstyrelsen kunde icke finna att skäl förebragts, som skulle motivera, att ämneskonferenserna fråntoges rätten att föreslå läroböcker till granskning, vilket dels skulle innebära ett omotiverat underkännande av ämneskonferensernas kompetens, dels med hänsyn till den föreslagna bestämmelsen om två kända pedagoger skulle medföra fara för att även fullgoda läroböcker skulle utslutas från granskning.

I fråga om granskningen av nya upplagor av en lärobok, som måhända redan användes till skolbruk, torde ifrågavarande rekommendation vara lättare att erhålla, men torde samtidigt böra betraktas som överflödig.

Avslutningsvis framhåller överstyrelsen, att yttranden om det föreliggande förslaget infordrats från styrelserna för ett antal facklärarföreningar vid de allmänna läroverken, liksom även från styrelserna för föreningar av folkskolinspektörer och folkskollärare, tillsammans 12 stycken. Av dessa hade en tillstyrkt förslaget utan motivering, en tillstyrkt efter motivering och nio styrelser avstyrkt förslaget med viss motivering, varjämte några av dessa uttalade, att läroboksgranskningen liksom tidigare borde verkställas av överstyrelsen.

I anledning av vad överstyrelsen sålunda anfört har utredningsmannen i särskilt utlåtande yttrat bland annat följande:

Frågan om en lekmanrepresentation. Då de pedagogiska instanserna merendels avstyrkt det föreliggande förslaget till en granskningsnämnd, hade detta väsentligen skett å ena sidan och *främst* under tillbakavisande av tanken, att lekmanrepresentanterna skulle äga majoritet inom nämnden, å andra sidan under krav på att de pedagogiska synpunkterna borde förbehållas en absolut utslagsgivande betydelse.

Modersmålslärares förenings verkställande utskott förklarade sig principiellt »icke med förtroende kunna motse, att man inrättar en nämnd, där det avgörande inflytandet vid granskningen lägges i händerna på icke pedagoger». Klassikerförbundet konstaterade med beklagande »den underordnade roll», som tillmättes sakkunskapen. Styrelsen för föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning påtalade förslagets »strävan att tillförsäkra de osakkunniga majoritet vid frågornas avgörande». Styrelsen för biologilärares förening funne de »s. k. lekmanrepresentanternas» roll »egendomlig» och befarade, att det föreslagna granskningsförandet skulle resultera i »läroboksbeståndets åderförkalkning». Statens folkskolinspektörens förbund ville endast tillerkänna lekmanaintresset begränsad representation inom en skolöverstyrelsen underställd nämnd. Läroverkslärares riksförbund förklarade, att man måste »tyvärr vara beredd på att en nämnd med majoritet av icke pedagoger icke alltid blir till undervisningens gagn utan kanske till motsatsen».

Det förtjänade dock att framhållas, att jämväl på pedagogiskt håll meningarna vore så pass delade rörande förslaget, att ovan anförda, snävt avvísande uttalanden redan fördenskull framstode såsom ensidigt inriktade. Medan biologilärares förening kategoriskt utdömde de synpunkter, som motiverade förslaget, hade geografilärares förening »intet att invända mot dessa för geografiämnets del». Teckningslärares förening tillstyrkte förslaget under betonande av att nämndens beslut dels endast gällde

granskningen, dels för varje fall underställdes skolöverstyrelsens godkännande. Historielärarnas förening, som funne sig »icke äga anledning att fatta ståndpunkt till» de organisatoriska och ekonomiska problemen, nöjde sig med att dels enligt föreningens uppgift betona de kvalitativa kraven, dels framhäva vikten av att tillkallade ämnesexperter »icke böra vara knutna till något ekonomiskt företag på läroboksområdet, vare sig såsom författare, sakkunniga rådgivare eller dylikt». Av de två lärarföreningarna på folkskolans område hade endast Sveriges allmänna folkskolläraryörening av skolöverstyrelsen anmodats att yttra sig. Centralstyrelsen för denna förening, som för övrigt gjorde invändningar beträffande nämndens organisation, yttrade likväl: »Att målsmannaintresset tillerkännes skäligt inflytande på ett för stora medborgargrupper så betydelsefullt spörsmål som frågan om skolornas läroböcker finner centralstyrelsen berättigat och önskvärt.»

I själva verket syntes det ligga i sakens natur, att målsmannaintresset vid läroboksgranskningen tillmättes ett inflytande, som ej blott vore fakultativt och konsultativt utan obligatoriskt och reellt. Skulle lekmannarepresentanter härvid anlitas, vore det knappast rimligt, att de helt placerades i andra planet.

Liksom den pedagogiska insikten toges i anspråk också för administrativa undervisningsuppgifter, så syntes det utredningsmannen naturligt, att representanter för målsmannaintresset, vilka vore beprövade i allmänna värv, i sin mån medverkade inom skolväsendet. Såsom anförts av styrelsen för städernas folkskolinspektörsförbund, vore detta redan fallet vad beträffade folkskolan, där skolrådet efter vederbörande lärares hörande föresloge läro- och läseböcker till antagning inom skoldistriktet, ja, i de städer, som undandragits statlig inspektion, vore folkskolestyrelserna rentav beslutande myndighet i antagningsfrågor. Visserligen ansåge styrelsen, att lekmannainflytandet borde begränsas härtill. Det borde även framhåvas, att det ju icke vore något medgivande åt målsmannaintresset och allmänintresset, som det här gällde, utan fastmer ett erkännande av deras befogade anspråk i förevarande samband.

Ty det vore stat och kommun, som genom anordnandet av undervisningsväsendet möjliggjorde avsättningen av undervisningsmaterielen. Helt eller i avsevärd grad bekostades med skattemedel såväl den obligatoriska skolan, i vilken eleverna åtnjöte undervisning utan avgift, som även de högre statliga och kommunala läroanstalter, där de avgifter, som erlades av målsmännen, dock under inga omständigheter kunde täcka kostnaderna för skolväsendet. Detta förhållande trädde i förgrunden, då numera i stigande grad anslag beviljades också till undervisningsmaterielen. Men i den mån så ej vore fallet, ålades målsmännen indirekt av skolan att låta inköpa viss undervisningsmateriel. Folkskolan vore obligatorisk för barnen, men i samma mån som tanken på folkskolan som bottenskola sanktionerats av statsmyndigheterna, hade därmed även erkänts, att de elever, som vore därtill skickade, borde beredas möjlighet till en högre utbildning. Därav följde emellertid, att ansenliga utgifter förorsakades målsmännen, oavsett deras ekonomiska standard. Deras utgifter för undervisningsmateriel vore därvidlag i stor utsträckning att anse såsom gränsbelopp, som ofta bleve mycket kännbara och borde vara mycket väl motiverade.

Också på en annan väg än den kommunala självstyrelsens utövades för närvarande lekmannainflytande på vårt läroboksbestånd. Det vore

nämligen befogat att erinra om att i regel privata förlag ställde läroböckerna till våra skolors förfogande. Även med allt skyldigt erkännande åt den insats, dessa förlag gjort i vårt undervisningsväsende, låge det likväl i sakens natur, att dessa förlag vore affärsföretag, som i enlighet med sitt legitima och välförstådda intresse åsyftade att vara vinstgivande för sina innehavare. Självfallet vore, att den avgörande instansen inom dessa företag vore deras affärsledning, alltså ett lekmannelement. Så tillgodosåges i lagligen ordnade former och i vederbörligt samförstånd med våra skolmyndigheter behovet av undervisningsmateriel inom vårt skolväsen. Förlagens affärsledning vägledes härunder givetvis av pedagogisk expertis liksom därvid anlätades pedagoger som författare. Granskning och antagning av undervisningsmaterielen skedde visserligen i princip genom de statliga skolmyndigheterna. Dock vore onekligt, att dessas möjlighet att därvid ingripa varit ytterst begränsad, vad beträffade nya omarbetade upplagor av redan godkända och antagna läroböcker, d. v. s. undervisningsmateriel, som ur ekonomisk synpunkt vore att anse som nya läroböcker. Under förutsättning att detta produktionssystem i det hela vore godtagbart, förefölle det rimligt, att jämväl kontrollen av undervisningsmaterielen finge utövas under medverkan av det allmänna intressets och målsmannaintressets representanter och att dessa härvid tillmättes ett reellt inflytande, likaväl som ett sådant tillhörde affärsledningen av våra bokförlag.

Den omständigheten, att lekmannerepresentanterna tillmätts majoritet inom nämnden, hade föranlett antagandet om ett slags principiellt motsatsförhållande mellan å ena sidan dem och å andra sidan »den pedagogiska expertisen». Härvidlag liksom i fråga om skolrådets och folkskolestyrelsernas förhållande till vederbörande lärare vore det dock naturligt, att i stället ett fruktbringande samarbete och en ömsesidig växelverkan komme till stånd. Det vore i själva verket så uppenbart, att de pedagogiska synpunkterna härvid skulle komma till sin rätt, att i skolöverstyrelsens utlåtande slagordet »tredubbel expertis» myntats för att drabba förslaget. Det kunde således icke bliva tal om att de pedagogiska synpunkterna skulle åsidosättas genom målsmannarepresentanterna. Därmed sammanhängde även anmärkningen, att de förordade anordningarna skulle vara tungrodda, en påstådd bristfällighet, som i varje fall icke stämde med tanken på att någon lekmannadiktatur skulle upprättas på detta område. Om denna »tungroddhet» innebure, att undervisningsmaterielen icke med överdriven snabbhet introducerades i vår undervisning, fyllde de föreslagna anordningarna redan därmed i viss mån sin uppgift.

De pedagogiska garantier, som utredningsmannens förslag förordade, kunde sammanfattas i följande huvudpunkter.

Den pedagogiska sakkunskapens medverkan. 1) Utlåtande av två kända pedagoger beledsagade förslag till ny lärobok. Förslag till ny omarbetad upplaga av godkänd lärobok komme naturligtvis därvid icke i fråga. Med anledning av kritiken av förslaget föresloges, att uttrycket »kända» ersattes med »erkända». I detta samband erinrades om de norska föreskrifterna härom (Rundskrivelse fra Kirke- og Undervisningsdepartementet til forlæggere av lærebøcker den 28 januari 1930):

»Vidare finner departementet att det bör kunna fordras en viss garanti för att en lärobok, som insändes till departementet med ansökan om godkännande, också i verkligheten förtjänar att bliva föremål för prövning. Denna garanti bör jämväl innefatta både innehåll och form. Bland

annat rättskrivning. Det bör nämligen ligga i såväl förläggarnas som myndigheternas intresse, att mindervärdiga och mindre lyckade utkast till läroböcker stoppas på ett så tidigt stadium som möjligt. Hädanefter kommer det följaktligen att fordras, att ansökningar om godkännande av läroböcker beledsagas av en förklaring från två erkända experter (anerkjente fagmenn) på ifrågavarande område att de efter noggrann granskning rekommendera boken. En dylik föreskrift utfärdades redan år 1898 beträffande böcker för den högre skolan. Departementet önskar nu inskräpa denna föreskrift och påbjuda den jämväl för läroböcker för andra skoltyper. Vi vilja hemställa till förläggarna att uppmärksamma detta. Ett dylikt förhandsintyg (forhandserklæring) kan antagas innebära en garanti även för förläggarna, försåvitt som den skulle minska risken att utan avsättningsmöjligheter magasinera en på förhand färdigtryckt upplaga.»

2) Två experter skulle anlitas för specialgranskning av varje förslag till lärobok eller till ny omarbetad upplaga av lärobok.

3) Två aktiva pedagoger skulle inom nämnden medverka vid granskningen dels för den högre, dels för folkskolans del. De hade till uppgift att se till att granskningen ej bedreves efter olika grunder, allteftersom experterna kunde växla i samma ämne, att ej olika upplagor av en och samma bok bedömdes på olika sätt med anledning av att nya experter eventuellt fått boken om hand, och att principerna för bedömning i huvudsak och där så ske kunde, överensstämde beträffande olika ämnen.

4) Granskningsnämndens beslut skulle underställas skolöverstyrelsen.

5) I händelse av meningsmotsättning mellan lekmannamajoriteten i nämnden och skolöverstyrelsen vore Kungl. Maj:t avgörande instans.

6) Granskningsförfarandet skildes från antagningsförfarandet. Det senare handlades på grundval av förteckningen över godkänd undervisningsmateriel enligt nu gällande former, varvid pedagogiska instanser, d. v. s. överstyrelsen och statens folkskolinspektörer, hade beslutanderätt.

7) Samtliga akter i granskningsmålen vore offentliga, och den pedagogiska opinionen finge alltså tillfälle att göra sig gällande. Namnen på dem, som rekommenderat undervisningsmaterialet, experterna och granskningsmännen, vore kända.

Proceduren inom nämnden. Proceduren inom nämnden torde knappast äga komplicerad karaktär. Då ett förslag, vederbörligen försett med rekommendationer, inkomme, översändes det till experter, vilkas arbete kunde ske med viss utgångspunkt i rekommendationerna och dymedelst underlättas. När frågan sålunda beretts, funnes dubbla utlåtanden till ledning för nämnden, vilken således ej uteslutande vore hänvisad till sina egna experter i sin prövning. Vid denna hölles allmänna och jämförande synpunkter i sikte. Sådana vore bokens yttre skick, hygieniska krav, gällande undervisningsplan, bokens omfång och uppdelning i förhållande till planen, illustrationernas beskaffenhet, språkets begriplighet och priset. Varför skulle ej lekmanrepresentanterna i dessa avseenden kunna lämna värdefulla positiva bidrag till nämndens verksamhet? Det vore också svårt att förstå, varför den beredning, som sålunda föreläge vid ett nämndens beslut, skulle förmodas i nämnvärd utsträckning föranleda, att skolöverstyrelsen sedermera anlidade ytterligare experter. Något reglerat expertförfarande existerade som bekant för närvarande ej vid överstyrelsens granskning av läroböcker för den högre skolan.

Nämndens pedagogiska uppgift. Skolöverstyrelsen hade hävdadt, att om-

fånget av nämndens granskningsmaterial skulle bli mycket begränsat. Premisserna för detta påstående vore dock bristfälliga. Utöver de siffror, som överstyrelsen anfört, tillkomme dels textböcker i främmande moderna språk, som ävenledes jämlikt överstyrelsens yrkande år 1935 och 1936 års proposition skulle underkastas kontroll, dels regelmässigt vid undervisningen nyttjade tryckta arbetsanvisningar med kartor, illustrationer, sifferuppgifter eller utförligare text, vilka jämlikt Kungl. Maj:ts kungörelse den 24 september 1937 vore föremål för granskning av statens folkskolinspektörer och betecknade ett betydande material. Granskningen av nya, omarbetade upplagor torde också påkalla långt mer uppmärksamhet än överstyrelsen förmodade. Då dylika upplagor hittills förelegat i färdigställt skick vid granskningen, hade denna givetvis blivit i hög grad ineffektiv, i den mån som den överhuvud förekommit. Vidare motiverades nämnden först och främst icke av det kvantitativa omfånget av dess arbete, utan av dess kvalitativa och faktiska betydelse och värde.

Beträffande den kvalitativa grunden vid granskning hade skolöverstyrelsen anfört, att det skulle vara att på ett olyckligt sätt begränsa det pedagogiska initiativet att underkänna en bok på den grund, att det redan funnes ett tillräckligt antal godkända böcker av samma slag. Det torde vara påkallat att bestämt bestrida ett sådant uttalande. Villkoret för att en bok godkändes borde i stället vara, att den icke vore »av samma slag» som någon annan, redan godkänd bok. Boken borde, som det sades i 1936 års proposition (s. 38), icke till väsentliga delar vara en reproduktion av en redan förefintlig bok, utan borde bära en självständig, vederhäftig pedagogisk prägel och i huvudsak motsvara ett i en undervisningsplan ingående, bestämt pedagogiskt ändamål. Därmed vore också angivet, att en godkänd lärobok i något väsentligt avseende ägde företräde framför samtliga förut godkända.

Uppenbart vore, att en sådan grund för prövningen bleve av avgjort restriktiv verkan, och att granskningen i samma mån bleve av värde och betydelse.

Nämnden och prisprövningen. En effektiv prisprövning i samband med läroboksgranskningen vore en ytterst viktig angelägenhet.

Det förefölle visserligen att vara ett helt naturligt och självfallet krav både ur pedagogisk och ur allmänintressets synpunkt att undervisningsmateriel vore så billig som möjligt. Detta vare sig den bekostades av målsmännen eller med allmänna statliga eller kommunala skattemedel. Dock restes häremot invändningar av olika slag. En märklig sådan vore den mening, som i ett remissyttrande framställt av modersmålslärares förenings arbetsutskott med orden: »Det är lärjungarnas bästa, som rätteligen borde benämnas allmänintresset, icke i främsta rummet föräldrarnas i och för sig behjärtansvärda önskan att nedbringa kostnaderna.» Priset tillmättes tydligen härvid en absolut underordnad betydelse i jämförelse med kvaliteten. En annan åsikt vore, att blott målsmännen icke betungades, spelade det icke någon avgörande roll, om kostnaden obeskuren komme att vila på skattebetalarna. Detta syntes nämligen vara konsekvensen av skolöverstyrelsens yttrande i dess senaste utlåtande, nämligen att granskningen av ny undervisningsmateriel ur ekonomisk synpunkt vore av mindre vikt än dess antagning, men att det avgjort mest betydelsefulla sättet att åstadkomma en minskning av målsmännens kostnader för läroböcker sammanhängde med införandet av direkt ekonomiskt understöd i en eller annan form vid läroböckernas införande. Häremot måste emellertid bestämt och uttryckligen

hävdas och vidhållas, att skulle undervisningsmaterielen i större eller mindre utsträckning betalas med skattemedel, framträdde i samma mån och med alltjämt ökad styrka en fordran på att en effektiv offentlig kontroll över lärobokskostnaderna utövades.

Det förefölle desto mer överraskande, att överstyrelsen som skett avgjort ställde de speciellt pedagogiska kraven i motsats mot allmänhetens krav och att överstyrelsen utan förbehåll underordnade de senare under de förra, som överstyrelsen samtidigt förklarade sig ämna föreslå, att förbilligandet av den högre skolans läroböcker måtte ske genom »direkt ekonomiskt» understöd i en eller annan form vid läroböckernas inköpande åt dess elever. Avsikten vore tydligen att i detta syfte ställa betydande anspråk i skatteavseende på samma allmänhet, vars medverkan vid lärobokskontrollen å andra sidan endast accepterades under starkt restriktiva betingelser. Alldeles frånsatt skolöverstyrelsens bebådade ståndpunkt i detta fall, finge erinras om att Kungl. Maj:t den 14 augusti 1937 tillsatt sakkunniga för att framlägga förslag rörande kostnadsfri undervisningsmateriel åt folkskolans elever. Förverkligades denna tanke, måste detta tvivelsutan medföra så avsevärda offentliga utgifter, att det ville synas, som om en medverkan från allmänhetens sida vid lärobokskontrollen därmed till fullo motiverades. Allmänhetens intresse vore nämligen under sådana förhållanden icke blott att skolornas elever ej drabbades av oskäligen utgifter för undervisningsmateriel, utan även att denna icke betingade oskäligen priser. De ekonomiska uppföringar, vilka i detta samband ifrågasattes för allmänhetens vidkommande, vore i varje fall så ansevärdiga, att det på intet vis kunde vara befogat att anse, att prisfrågan vore av underordnad vikt i samband med lärobokskontrollen.

Vissa särskilda omständigheter gjorde en effektiv prisprövning alldeles nödvändig, när en lärobok eller därmed jämställd undervisningsmateriel nyantogs d. v. s. granskades för att undersöka, om den borde introduceras i vårt skolväsen eller ej. Vad beträffade den högre skolan, vore det notoriskt, att alldeles frånsatt läroböckernas totala årliga kostnad för samtliga elever i riket eller den genomsnittliga årliga kostnaden per elev, dessa kostnader mycket ojämnt fördelades mellan olika skolklasser och helt naturligt alldeles särskilt fölle på mellanskolans första och gymnasietets första klasser. Så länge målsmännen finge bära lärobokskostnaderna, måste det därför utgöra ett irritationsmoment, om och i den mån dessa kostnader framstode som oproportionerligt höga. För det andra förtjänade det i nämnda samband att i hög grad uppmärksammas, att — enligt vad som framginge av en nyligen verkställd, av allt att döma vederhäftig undersökning (lektor Conrad Lönnqvist. *Det treåriga gymnasiet. Svenska Dagbladet den 10 september 1937*) — 50 procent av rikets befolkning varken hade tillgång till realskola eller gymnasium på den ort, där de bodde, utan måste inackordera sina barn under hela studietiden. Det vore självfallet landsbygdens befolkning, som det härvid gällde. Att i möjligaste mån underlätta studierna för barnen från landsbygden vore naturligtvis en uppgift, som helt sammanfölle med det aktuella kravet att låta alla och en var i mån av begåvning bliva delaktig i den utbildning, som anordnades genom offentlig försorg. Det vore uppenbart, att kostnaden för inackordering gjorde utgifterna för läroböcker ännu mer betydande, även om dessa i och för sig icke representerade några större be-
lopp, och att det härvid i främsta rummet gällde priset för läroböckernas nyanskaffning.

Med avseende på de klagomål, som från målsmännens sida framburits

över alltför dryga lärobokskostnader, betonade skolöverstyrelsen, att dessa klagomål icke så mycket gällde tvånget att anskaffa nya böcker, i den mån eleverna flyttades upp i högre klasser, som fastmer den omständigheten, att läroböcker, utan att tillräckligt starka skäl föreläge, utbyttes mot andra. Anledningen till missnöje i ekonomiskt hänseende skulle således enligt överstyrelsens mening företrädesvis bero på antagningsförfarandet, d. v. s. det sätt, varpå böcker utbyttes vid skolorna, och icke på granskningsförfarandet. Överstyrelsens framställning syntes förutsätta, att det inträffade, att samma elev till följd av det gällande antagningsförfarandet nödsakades att byta böcker också vid andra tillfällen än när han överginge till en ny klass eller började en ny kurs. Föreläge verkligen ett så uppenbart och eklatant missförhållande i stor utsträckning, vore det anledning att erinra om att det vore skolöverstyrelsen, som ombesörjde antagning (utbyte) av läroböcker vid våra högre skolor och att detta vid folkskolan skedde under överstyrelsens inspektion genom statens folkskolinspektörer, fränsett de större städer, som undandragits statlig inspektion, där den kommunala skolstyrelsen ansvarade härför. Sådana missförhållanden i fråga om antagningen borde alltså snarast möjligt beivras i administrativ väg. De syntes, vad beträffade läroboksgranskningen, endast kunna åberopas som ett ytterligare skäl att skilja densamma från antagningsförfarandet, vilket tydligen i och för sig ställde tillräckligt stora anspråk på vederbörande myndigheter, nämligen skolöverstyrelsen samt statens folkskolinspektörer. Då skolöverstyrelsen syntes mena, att skäl föreläge för vederbörande myndigheter att reglera just antagningsförfarandet i kostnadsbesparande syfte, finge erinras att så nyligen skett, vad särskilt folkskolan vidkomme. Med anledning av den rådande decentraliseringen av antagningsförfarandet inom folkskolan hade nämligen Kungl. Maj:t den 24 september 1937 utfärdat föreskrifter för de olika inspektionsområdena, enligt vilka bland annat dels de olika grupperna av undervisningsmateriel närmare angåves, dels jämväl nya omarbetade upplagor av läroböcker uttryckligen gjordes till föremål för antagning, dels det principiellt fastsloges, att nödig enhet i nämnda avseende borde råda inom varje skoldistrikt.

Om granskningen såsom nu vore fallet vore förenad med antagningen av undervisningsmateriel, förutsatte detta, att den senare föreläge i färdigställt skick i en tryckt upplaga. Endast så vore det nämligen möjligt, att läroverkens ämneskonferenser eller folkskolans skoldistrikt föresloge exempelvis en ny lärobok. Under sådana förhållanden vore det också berättigat att såsom skolöverstyrelsen förklara, att det ej låte sig göra att vid läroboksgranskningarna avsevärt påverka prissättningen, eftersom det måste ingå betänkligheter att tillskynda ett förlag påtagliga ekonomiska förluster genom att ställa vissa villkor beträffande priset. Annorlunda ställde sig tvivelsutan frågan, om förläggaren beretts möjlighet att förete boken i korrektur. Men detta kunde endast ske, därest granskningen principiellt skiljdes från antagningen. Enligt överstyrelsens förslag, som vidhölle, att granskning och antagning kombinerades, kunde följaktligen endast en starkt betingad priskontroll utövas, när då korrekturgranskning måste anses utesluten.

Prisgranskning borde naturligtvis ske såväl i samband med nyantagning av undervisningsmateriel inom skolväsendet som vid utbyte av dylik vid viss skola. Därvid vore emellertid att märka, att försåvitt som prisgranskningen i förra fallet vore effektiv, bleve densamma mindre betungande i det senare fallet. Detta vore också desto mer önskvärt, som förutsättningarna för en

prisgranskning vid antagningen, d. v. s. utbytet av undervisningsmateriel, enligt sakens natur växlade efter olika administrativa och lokala hänsyn till de skolor, varom det i olika fall vore fråga. Tydligt vore detta beträffande folkskolan, där antagningen skedde inom 52 inspektionsområden.

Om granskningen i administrativt avseende skildes från antagningen, skedde prisprövningen icke i första hand i samband med utbytet vid en viss skola av t. ex. en lärobok mot en annan, utan under en central, allmän jämförande granskning av priserna på samtliga de läroböcker i ett visst ämne och för ett visst stadium, som redan vore godkända. När boken introducerades, bleve frågan icke: hur förhölle sig dess pris med särskild hänsyn till priset på den bok, som förut använts vid ifrågavarande skola? I stället bleve spörsmålet: vore bokens pris skäligt med hänsyn till det allmänna prisläget i ifrågavarande ämne och på ifrågavarande stadium? Skulle på grund av vissa skäl en bok med något dyrare pris än det sedvanliga likväl godkännas, bleve det sedermera möjligt för de antagande myndigheterna att på grundval av läroboksförteckningen undersöka, huruvida det vore fog för att oaktat det högre priset välja just den boken vid ett utbyte. Av vikt vore slutligen att hålla i sikte, att också allmänheten, d. v. s. målsmannaintressets företrädare, då ägde en fast grund i förteckningen å godkända läroböcker vid sin naturliga kritik av antagningsförfarandet. Förknippades i stället, såsom nu skedde, granskningen med antagningen, bortfölle däremot möjligheten att från målsmännens synpunkt utöva en dylik kontroll.

Granskningen av nya, omarbetade upplagor. Slutligen förtjänade betonas, att det ur ekonomisk synpunkt vore ytterst angeläget att så snart som möjligt skapa en effektiv kontroll på utgivandet av nya omarbetade upplagor. En sådan kontroll kunde nämligen icke utövas, när, som nu vore fallet, dessa upplagor i färdigställt och tryckt skick med ens av förlagen skötes in på de förra upplagornas plats och ingen möjlighet funnes att förmå förlagen att till skolornas tjänst alltjämt utgiva den tidigare upplagan, hur brukbar denna än kunde vara. Skolöverstyrelsen yttrade nu, att »även granskningen av omarbetade upplagor torde i regeln ej kräva något alltför vidlyftigt arbete». Detta uttalande innebure för det första endast ett förmodande, eftersom överstyrelsen, i den mån det varit möjligt för densamma att taga nya omarbetade upplagor under omprövning, endast handlagt sådana upplagor i färdigställt skick och hädanefter förslag till ändringar i tidigare upplagor skulle bliva föremål för granskning. Hur pass maktpåliggande ifrågavarande kontroll vore, framginge emellertid av ett av de yttranden, som överstyrelsen syntes åberopa till stöd för sin uppfattning i frågan. Biologilärarnas förening ställde sig nämligen överhuvudtaget avvisande mot kontrollen av nya, omarbetade upplagor, då föreningen sade sig frukta, »att svårigheterna att införa nya läroböcker, respektive nya upplagor, resultera i läroboksbeståndets åderförkalkning. Naturvetenskapernas snabba frammarsch och alltjämt växande betydelse för olika områden av mänsklig kultur gör det särskilt med tanke på gymnasieundervisningen till en ofrånkomlig nödvändighet, att hinder icke läggas i vägen för läroboksbeståndets förnyelse och dess bringande i nivå med vetenskapens framsteg». Tendensen vore uppenbarligen, att de privata läroboksförlagen, vägleda av naturvetenskaplig expertis, skulle, allteftersom den senare entusiastmerades av nya studier i facklitteraturen, insätta nya, mer eller mindre omarbetade läroboksupplagor på de förras plats i undervisningen. Härvid finge erinras, att allmänna regler till förlagskontrakt, antagna av det nordiska bokförläggarrådet den 18 september

1937 och av svenska bokförläggarföreningen den 20 november 1937 att träda i kraft den 1 april 1938, i sin § 6 mom. 2 lydde: »Gäller det utgivning av ny upplaga av handböcker, läro- och skolböcker eller skrifter av liknande art, är författaren skyldig att sörja för att verket alltid hålles à jour samt har att företaga de härför nödvändiga ändringarna inom en av förläggaren bestämd frist.» Detta stadgande, som ju gjorde denna uppgift till en skyldighet för läroboksförfattaren mot vederbörande förläggare, förtjänade att särskilt uppmärksammas, enär det tidigare från förlagshåll gjorts gällande, att förläggarna härvid endast hörsammat läroboksförfattarnas framställningar. I sitt yttrande den 19 november 1935 över 1934 års lärobokssakkunnigas betänkande hade svenska bokförläggarföreningen sålunda understrukt, att »tillkomsten av nya, förändrade upplagor, vilka anses utgöra ett hinder för detta (läroböckernas) förbilligande, i väsentlig mån föranledes av läroboksförfattarnas påkallande hos förlagen av sådana nya upplagor, medan det för förlagen ju ur ekonomisk synpunkt måste vara eftersträvansvärt att i görli-gaste mån få nytrycka utgivna läroböcker i oförändrad form.» Mot bakgrun-den av de ovan anförda »allmänna reglerna» framstode det nu som ett ge-mensamt intresse för förläggare och författare, innebärande en förpliktelse för de senare gentemot de förra, att hålla läroböckerna à jour, d. v. s. för-nya dem, vilket ju realiserades i form av nya omarbetade upplagor. En of-fentlig, effektiv kontroll, som gjorde rättvisa åt befogad reformiver men ef-fektivt beskure onödiga utväxter på läroboksfloran, bleve då en maktpålig-gande uppgift, korresponderande mot de privata förlagens initiativrikedom.

Det ekonomiska intresset för förlagen av att utge en ny omarbetad upplaga av en lärobok vore nämligen under vissa, ofta förekommande förutsättnin-gar tydligt. Därest en lärobok vunnit framgång och erhållit fast position inom ett vidsträckt avsättningsområde, vore det föga antagligt, att skolorna, som vore ålagda stark återhållsamhet i fråga om läroboksbyte, ersatte boken med en annan. Men i samma mån som flera generationer av elever använt boken, bleve den tillgänglig å antikvariat, å bokcentraler vid läroverken o. s. v. Bo-ken försåldes sålunda i andra hand i stundom avsevärd utsträckning. När den första upplagan hade gått ut från förlaget, funnes därför endast i viss begränsad omfattning avsättning för ett rent nytryck av läroboken. En ny omarbetad upplaga remplacerade däremot den förra över hela linjen, enär lärarna ofta icke önskade att bruka två olika upplagor samtidigt i en klass med hänsyn bland annat till eventuella komplikationer vid läxgivning. Ett faktiskt ekonomiskt förlagsintresse kunde alltså härvidlag påvisas, i motsats mot vad svenska bokförläggarföreningen år 1935 gjort gällande. Naturligtvis vore ett dylikt intresse enligt gällande ordning fullt legitimt. Naturligtvis kun-de det väl förenas också med en positiv åstundan hos förlagen att även kvali-tativt förnya läroboksbeståndet. Men det kvarstode, att en offentlig priskon-troll här för visso vore motiverad av förhållandena.

Sammanfattning. Lekmannainflytande förefunnes redan nu på läroboks-området, nämligen dels inom den offentliga läroboksantagningen i folksko-lan, dels såsom drivkraft i hela den privata produktionen av undervisnings-materiel. Vad som krävdes vore sålunda att ett lekmannainflytande, repre-senterande målsmannaintresset och allmänintresset, bereddes tillbörlig plats vid granskningen av undervisningsmateriel. Men sistnämnda inflytande bor-de, på grund av bland annat de betydande ekonomiska värden det här gällde, ej blott — såsom skolöverstyrelsen förordade — bliva fakultativt och konsul-tativt, utan obligatoriskt och reellt.

Ett sådant lekmannainflytande vid läroboksgranskningen förutsattes verka under ständig pedagogisk information och samverka med den pedagogiska sakkunskapen. Genom underställningsförfarandet underordnades granskningen skolöverstyrelsen såsom högsta instans. Skulle under sådana förhållanden lekmannainflytandet icke bliva illusoriskt, borde det äga formlig majoritet inom granskningsnämnden.

Under en dylik information och samverkan med pedagogisk sakkunskap kunde lekmannarepresentanterna, som förutsattes vara i allmänna angelägenheter förfarna personer, anses skickade att göra en fruktbar insats ej blott beträffande den ekonomiska utan även i fråga om den jämförande pedagogiska prövningen av granskningsmaterialet.

En sådan jämförande pedagogisk prövning vore — i motsats till vad skolöverstyrelsen syntes mena — i hög grad erforderlig. Den pedagogiska fackexpertisen vore till sin natur speciell. En granskning, som från fall till fall utslutande byggde på denna expertis, saknade sammanhang och finge en ojämn prägel.

Skolöverstyrelsen syntes förfäktat, att de pedagogiska granskningsuppgifterna bleve begränsade. De skulle emellertid utgöras av läroböckerna i ämnet kristendomskunskap, övriga läroböcker, läseböcker i olika ämnen, textböcker i moderna främmande språk, ordlistor, kartor, sångböcker, arbetsanvisningar (arbetsböcker) och nya omarbetade upplagor av den ovan angivna undervisningsmaterielen. Endast läroböcker, som representerade en självständig pedagogisk insats, borde godkännas. Överstyrelsen syntes också anse, att den prisprövning, som kunde ske i samband med granskningen, ej bleve av nämnvärd betydelse. Överstyrelsen förutsatte emellertid därvid, att den nya undervisningsmaterielen, såsom hittills skett och såsom enligt överstyrelsens förslag allttjämt skulle ske, granskades i färdigställt, tryckt skick. Detta vore också nödvändigt enligt överstyrelsens förslag, där granskningen skedde i samband med antagningen. Ämneskonferenser och skoldistrikt kunde ej föreslå undervisningsmateriel i korrektur. I så fall bleve också jämlikt överstyrelsens mening prisgranskningen mindre effektiv, eftersom starka hänsyn då förmodligen toges till de privata ekonomiska intressen, som vore investerade i en läroboksupplaga. Skedde däremot — såsom nu föresloges — granskning i korrektur, kunde priskontrollen självfallet bliva mer verksam.

Skildes granskningen från antagningen, bleve prisprövningen dubbel och i så måtto mer effektiv. Detta motiverades dels av målsmännens befogade krav, dels av de allttjämt ökade anspråken på offentligt understöd till skolmateriel genom skattemedel.

**Departement-
schefen.**

Behovet av en rationellt utformad och systematiskt bedriven kontroll av läroboksbeståndet har erkänts från alla håll, icke minst av riksdagen. Likaledes råder i stort sett enighet om kontrollens syftemål och allmänna utformning. Dessa frågor torde därför icke behöva i detta sammanhang i vidare mån beröras än som redan skett. Vid sådant förhållande lär det vara behövt att här till närmare behandling upplaga allenast spørsmålet rörande på vad sätt den ifrågasatta granskningen av läroböckerna bör organisatoriskt utformas för att ur allmän synpunkt bliva så effektiv som möjligt.

För egen del håller jag före, att skolöverstyrelsen och över huvud taget representanterna för skolan i alltför hög grad undervärderat betydelsen av

lekmannainflytande vid läroboksgranskningen. Vid denna granskning är självfallet det pedagogiska momentet av stor, ofta utslagsgivande betydelse. Men lika säkert är, att de former, varunder läroboksproduktionen för närvarande bedrives, och det sätt, varpå skolor och skolorganisationer och även skolmyndigheter intresseras för nya läroböcker och nya utgåvor av läroböcker, göra det till ett angeläget önskemål, att vid läroboksgranskningen utrymme beredes jämväl för mer allmänna synpunkter.

Det är ingen nyhet i vår skolorganisation, att lekmannelementet beredes inflytande på angelägenheter, som kunna betecknas såsom pedagogiska. Som bekant är lekmannainflytandet inom folkundervisningen avsevärt, även i frågor, som kunna karakteriseras såsom i egentlig mening pedagogiska, och ingen har ifrågasatt det berättigade i detta inflytande. Ingen har heller bestritt, att icke detta inflytande på det stora hela taget varit till gagn för folkundervisningen. Lekmannainflytande inom de högre skolformerna är mindre rotfäst, men i de fall då det förekommer, har det visat sig vara ur skolans synpunkt till fördel.

Med hänsyn härtill kan jag icke inse, varför lekmannainflytandet skulle hållas tillbaka, då det gäller en för vårt skolväsende så viktig uppgift som granskningen av de läroböcker, vilka användas i skolan. Fastmer är det, såsom redan antytts, just på detta område påkallat, att lekmannainflytandet får med styrka göra sig gällande, bland annat för att hänsynen till kostnadsfrågan icke må tillmätas ett alltför blygsamt utrymme. Jag tror för min del, att det skall visa sig mycket svårt att uppfylla de önskemål i fråga om skolmaterielens förbilligande, som riksdagen flera gånger understrukit, om ej vid handhavandet av läroboksgranskningen de pedagogiska facksynpunkterna bliva konfronterade med lekmannasynpunkterna. Än viktigare ter sig tillgodoseendet av dessa önskemål, därest i en framtid det allmänna skulle komma att i större omfattning än hittills påtaga sig kostnaderna för skolmaterielen. Som bekant pågår härom utredning inom ecklesiastikdepartementet genom särskilda sakkunniga.

Det är från denna utgångspunkt, jag måste bedöma de föreliggande förslagen i fråga om läroboksgranskningens organisation — *å ena sidan* utredningsmannens förslag om inrättande av en särskild granskningsnämnd för ändamålet med starkt inslag av representanter för icke-pedagogiska synpunkter, *å andra sidan* skolöverstyrelsens förslag om en granskning av läroböckerna allenast genom överstyrelsens försorg med biträde av pedagogiska experter.

En lösning efter den sistnämnda linjen bereder icke inflytande åt lekmanaintresset och avstyrkes därför av mig. Jag kan ej heller ansluta mig till uppfattningen, att granskningen av läroböckerna bör ske i samband med antagningen av läroböckerna för bruk vid de särskilda skolorna. Den sakkunnige synes mig nämligen hava på ett ovedersägligt sätt uppvisat, huru som vid en på sådant vis anordnad granskning möjligheterna att bevaka de

synpunkter, vilka genom lekmannainslaget skulle tillvaratagas, särskilt i prisfrågan, bliva i hög grad beskurna. Jag fäster i detta hänseende speciellt uppmärksamheten på vad den sakkunnige i sitt senaste yttrande andragit i fråga om granskningen av nya omarbetade upplagor. Av vad den sakkunnige anfört har jag helt blivit övertygad om nödvändigheten av att åtskilja antagnings- och granskningsförfarandet på sätt den sakkunnige föreslagit. Vederbörande skolmyndigheter böra alltså få träffa sitt val av läroböcker inom ramen av en i förväg upprättad och efter hand reviderad och kompletterad förteckning över sådana böcker, som befunnits böra ifrågakomma till antagning för skolbruk.

En lösning av frågan efter den av utredningsmannen tillstyrkta linjen synes mig i hög grad tillgodose kravet på medverkan från överstyrelsens sida vid läroboksgranskningen. Den nämnd, som enligt det år 1936 framlagda förslaget skulle inrättas, ifrågasattes skola fungera fristående från överstyrelsen, direkt sorterande under Kungl. Maj:t. Den nämnd, som av den sakkunnige nu föreslås till inrättande, skulle så till vida lyda under överstyrelsen, att överstyrelsen skulle pröva de av nämnden fattade besluten. I fall av delade meningar mellan nämnden å ena sidan och överstyrelsen å den andra skulle frågan underställas Kungl. Maj:ts prövning. Detta förfarande synes mig med hänsyn till den ifrågasatta sammansättningen av nämnden och jämväl i betraktande av dess tilltänkta arbetsformer garantera en synnerligen grundlig pedagogisk bedömning, samtidigt som det tillförsäkrar lekmannaintresset behörigt inflytande på läroboksgranskningen. Av praktiska skäl, för att förhindra att obetydliga meningsskiljaktigheter skola föranleda hithörande ärendens hänskjutande till Kungl. Maj:t, vill jag emellertid föreslå den förändringen i proceduren, att sådant hänskjutande skall ske, allenast om nämnden, vilken givetvis skall erhålla del av överstyrelsens beslut, inom viss tid efter delgivningen påkallar, att beslutet underställs Kungl. Maj:ts prövning. Vanlig besvärstalan av därtill berättigad part bör självfallet under alla förhållanden stå öppen. Genom nämnda modifikation av förslaget beredes skolöverstyrelsen den ställning av beslutande myndighet i dessa frågor, varpå den gjort anspråk.

I likhet med statskontoret finner jag mig kunna i huvudsak biträda utredningsmannens förslag rörande nämndens sammansättning. Såsom skett i andra liknande fall lär det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles taga detaljerna i utredningsmannens förslag på denna punkt under närmare övervägande. Jag vill emellertid framhålla, att förslaget torde kunna i huvudsak tagas till utgångspunkt för de bestämmelser i ämnet, som böra av Kungl. Maj:t meddelas.

Mot de jämkningar i utredningsmannens kostnadsberäkningar, som vidtagits av statskontoret, har jag icke något att i huvudsak erinra. Arten och omfattningen av de arbetsuppgifter, som enligt det föreliggande förslaget ankomma på sekreteraren, synas mig dock motivera någon höjning av arvodet

för denne, förslagsvis till 1 500 kronor. Någon uppräknig av det för granskningsnämnden beräknade anslaget torde dock icke av denna anledning böra ske. Till bestridande av kostnaderna för granskningsnämnden bör alltså för nästa budgetår anvisas ett anslag av 15 000 kronor. Lämpligen bör detta anslag givas karaktären av bestämt anslag och benämnas anslag till läroboksnämnden. Närmare bestämmelser angående anslaget disposition lär det ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles meddela.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, innesluter den föreliggande frågan åtskilliga detaljproblem av beskaffenhet att hemfalla under Kungl. Maj:ts bestämmande. Därest riksdagen anvisar nyssnämnda anslag, bör Kungl. Maj:t framdeles, efter förslag av skolöverstyrelsen, meddela erforderliga föreskrifter i dessa hänseenden.

Jag vill till sist framhålla, att den pågående utredningen angående skolöverstyrelsens organisation icke bör kunna tagas till intäkt för ett ytterligare undanskjutande av förevarande frågas lösning. Genom att den grundläggande granskningen förlägges till en utanför överstyrelsen stående nämnd lämnas överstyrelsens organisationsproblem orört.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Läroboksnämnden* för budgetåret 1938/39 anvisa ett anslag av kronor 15 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars Tunberg.